

Nr 144.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående om- och tillbyggnad af Stockholms hospital m. m.; gifven Stockholms slott den 10 mars 1911.

Under återopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver civilärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå Riksdagen *dels* att för om- och tillbyggnad af Stockholms hospital bevilja ett anslag af 835,000 kronor samt däraf på extra stat för år 1912 anvisa 200,000 kronor

dels ock för sin del besluta, att en statens anstalt för sinnessjuka och obildbara sinnesslöa skall uppföras å biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och Åkers härad af Södermanlands län.

De till ärendet hörande handlingar skola tillhandahållas Riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Hugo Hamilton.

Utdrag ur protokollet öfver civilärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 10 mars 1911.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern LINDMAN,
 Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena grefve TAUBE,
 Statsråden: HEDERSTIERNA,
 SWARTZ,
 grefve HAMILTON,
 MALM,
 LINDSTRÖM,
 NYLANDER,
 VON SYDOW,
 VON KRUSENSTIERNA.

*Chefen för
 civildeparte-
 mentet.*

 Chefen för civildepartementet, statsrådet grefve Hamilton anförde:
 Såsom jag vid anmälan af frågan om reglerandet af utgifterna under riksstatens sjätte hufvudtitel för år 1912 framhöll, har medicinalstyrelsen i underdånig skrifvelse den 21 december 1910 gjort framställning om beviljande af ett anslag å 835,700 kronor för om- och tillbyggnad af Stockholms hospital samt däraf begärt anvisande för år 1912 af 200,000 kronor. Sedan ifrågavarande ärende numera kommit i det skick, att det kan företagas till afgörande, anhåller jag att få underställa detsamma Eders Kungl. Maj:ts pröfning.

Innan jag närmare ingår på den föreliggande byggnadsfrågan, tillåter jag mig att något redogöra för sakens förhistoria äfvensom att för Eders Kungl. Maj:t framlägga plan för sinnessjukvårdens ordnande inom Stockholm och angränsande län.

**Plan för
sinnessjuk-
vårdens
ordnande
inom Stock-
holm och
närgränsan-
de län.**

Enligt den plan för utvecklingen af sinnessjukvården inom landet, som medicinalstyrelsen framlagt uti sin den 8 december 1902 afgifna underdåniga berättelse angående den af styrelsen på nådig befallning verkställda undersökning af antalet sinnessjuka och sinnesslöa i riket, skulle för tillgodoseendet af behovet af vårdplatser för sinnessjuka från Stockholm och angränsande län en ny anstalt för 800 sinnessjuka uppföras i närheten af Stockholm. Medicinalstyrelsen hade härvid utgått ifrån, att det nuvarande vid Konradsberg å Kungsholmen belägna Stockholms hospital, som för närvarande har plats för omkring 250 patienter, skulle upphöra att tjäna som vårdanstalt för sinnessjuka och i stället apteras till vårdanstalt för samtliga de obildbara sinnesslöa, som hittills varit intagna på rikets hospital och asyler. Enligt styrelsens förmenande var nämligen hospitalet af flera skäl olämpligt för sitt nuvarande ändamål. I sådant afseende framhölls, att själfva byggnaden var i hög grad otidsenlig, i det de lokala förhållandena genom upprepade tillbyggnader alldeles förlorat den öfverskådlighet och enhet i planen, som är ett af villkoren för sjukvårdens tillgodoseende och administrationens obehindrade gång, att genom Stockholms stads utveckling hospitalsområdets belägenhet så småningom blifvit för anstaltens ändamål allt mera ogynnsam och att det syntes icke dröja länge, förrän området på så godt som alla sidor blefve omgifvet af boningshus, fabriker, kaserner och dylikt. Den lugna och fridfulla belägenhet, som en anstalt för sinnessjuka borde hafva, ansågs följaktligen komma att snart helt och hållet försvinna. Slutligen påpekades, att hospitalet, hvilket äfven tjänade till undervisningsanstalt för flertalet af Sveriges blifvande läkare, på grund af sin otidsenlighet vore föga ägnadt att gifva de unga läkarämnena ett riktigt och gynnsamt intryck af sinnessjukvårdens ståndpunkt och hjälpmedel.

*Medicinalsty-
relsens plan
af år 1902.*

För fullföljande af den uppgjorda planen anbefalldes medicinalstyrelsen genom nådigt bref den 13 juli 1906 att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till de åtgärder, som borde vidtagas för utseende af lämplig plats för den tillämnade nya sinnessjukvårdsanstalten i närheten af Stockholm.

Fråga om ändring i 1902 års plan.

Emellertid inträdde efter nämnda nådiga brefs aflåtande sådana förändrade förhållanden, att en väsentlig ändring syntes kunna ifrågasättas uti den af medicinalstyrelsen framlagda planen till anskaffande af de för Stockholms stad och angränsande län behöfliga anstaltsplatser för sinnessjuka. Framställningar gjordes nämligen dels om bibehållande af Stockholms hospital såsom psykiatrisk klinik för undervisningen vid karolinska mediko-kirurgiska institutet dels ock om uppförande af en ny psykiatrisk klinik vid akademiska sjukhuset i Uppsala. Gifvet var, att, därest ifrågavarande framställningar ansågos böra bifallas, en betydlig reduktion af antalet vårdplatser å det ifrågasatta nya hospitalet kunde ifrågasättas.

Bibehållande af Stockholms hospital såsom psykiatrisk klinik.

Hvad frågan om Stockholms hospitals bibehållande såsom psykiatrisk klinik angår, framfördes denna först af hospitalets öfverläkare, professorn i psykiatri vid karolinska institutet B. Gadelius uti en den 12 maj 1906 till institutets lärarkollegium aflåten skrifvelse angående ordnandet af undervisningen i psykiatri vid institutet. Under erinran att Stockholms hospital för närvarande är säte för den kliniska undervisningen i psykiatri vid institutet och att öfverläkaren därstädes med sin tjänst som anstaltens föreståndare förenar professorsbefattningen i psykiatri vid samma institut med föreläsningsskyldighet i berörda ämne, framhöll professor Gadelius, hurusom synnerligen stora svårigheter skulle möta för ett lämpligt ordnande af nämnda undervisning, därest Stockholms hospital blefve indraget. Det ifrågasatta nya hospitalet komme nämligen, anmärkte Gadelius, helt visst att förläggas så långt ifrån staden, att någon möjlighet till samhörighet eller samverkan med karolinska institutet svårigen komme att finnas, och det vore föga troligt, att Stockholms stad skulle vara villig att upplåta sin nya sinnessjukanstalt för klinisk undervisning. De af medicinalstyrelsen anförda skälen för hospitalets indragning ansåg Gadelius icke heller böra tillmätas någon afgörande betydelse, därest anstalten finge till hufvudsaklig uppgift att vara en klinik, vid hvilken sysselsättningen af de sjuka utomhus trädde i bakgrunden för vården inomhus. Det nuvarande området kunde därför enligt Gadelius' mening anses tillräckligt isolerad från grannskapet till staden, äfven om denna utbredd sig på sätt medicinalstyrelsen antagit. Styrelsens uttalanden om anstaltsbyggnadens otidsenliga beskaffenhet fann Gadelius också numera sakna fog, sedan vissa förändringar i det inre vidtagits, såsom anordnande af öfvervakningsafdelningar i de gamla cellafdelningarnas ställe, målning af sjuklokalerna samt deras rikligare utrustning med möbler och

prydnadsföremål m. m. Gadelius påpekade också, att generaldirektören K. Linroth i en till medicinalstyrelsen år 1905 afgifven inspektionsberättelse förklarar, att hospitalet, från att vara i fråga om lokalernas anordning ganska efterblifvet, förvandlats till en i väsentliga delar tidsenlig vårdanstalt för sinnessjuka. Såväl på grund af nu angifna förhållanden som med hänsyn till önskvärldheten af att i sammanhang med en ny anstalt i Stockholms närhet tillförsäkra kliniken å Stockholms hospital större evakuationsmöjligheter till fromma för en liffigare omsättning bland de sjuka än för närvarande vore förhållandet, höll professor Gadelius före, att hospitalet borde bibehållas såsom psykiatrisk klinik med rättighet att dels till närgränsande statsanstalter evakuera för den kliniska undervisningen obehöfliga fall dels ock utan eljest föreskrifna formaliteter intaga sinnessjuka.

Med anledning af professor Gadelius' ifrågavarande förslag anhöll karolinska institutets lärarkollegium, som delade den af professor Gadelius uttalade uppfattningen i fråga om Stockholms hospitals bibehållande såsom psykiatrisk klinik, uti skrifvelse till kanslern för rikets universitet den 17 maj 1906, att kanslern måtte ingå till Kungl. Maj:t med underdånig framställning i ämnet.

Frågan om uppförande af en ny psykiatrisk klinik vid akademiska sjukhuset i Uppsala väcktes af medicinska fakulteten vid universitetet därstädes uti en den 7 maj 1906 till det större akademiska konsistoriet aflåten skrifvelse. Under erinran att befattningen som professor i psykiatri vid universitetet vore förenad med öfverläkartjänsten vid Uppsala hospital och asyl, framhöll fakulteten därvid, att innehafvaren af nämnda befattningar hade i egenskap af öfverläkare dels att öfvervaka och leda sjukvården vid Uppsala hospital och Uppsala läns upptagningsanstalt med sammanlagdt 464 patienter, dels att utöfva högsta uppsikten öfver sjukvården jämväl å asylen med dess 800 patienter och dels att administrativt leda hela denna kolossala sjukvårdsanstalt, den största i riket, med en sjukvårdspersonal af öfver 160 man och med en sammanlagd befolkning på hela anstalten af i det närmaste 1,500 personer. Särskildt i betraktande af de kraf, som nyare behandlingsmetoder ställa på vederbörande läkare, ansåg fakulteten det utan öfverdrift kunna sägas, att redan det arbete, som blott och bart denna stora anstalts skötsel pålade dess ledare, vore en nästan för stor börda för en person. Såsom professor skulle emellertid samme man jämväl meddela undervisning i psykiatri och hade dessutom skyldighet att följa utvecklingen af denna omfattande vetenskap och att såsom representant för sitt ämne

Fråga om
uppförande af
en psykiatrisk
klinik i
Uppsala.

vid universitetet leda andras vetenskapliga arbeten och fullgöra egna. Om också undervisningen under sådana omständigheter kunde nödortfylligen uppehållas, låge det dock, påpekade fakulteten, uppenbarligen utom möjlighetens område för professorn att fullgöra de öfriga viktiga honom såsom sådan åliggande plikterna. Detta vore så mycket beklagligare som en utvidgning och förstärkning af undervisningen i psykiatri vore af behovet påkallad af flera skäl, såsom införandet af förhör efter avslutning af den obligatoriska tjänstgöringen, det ifrågasatta införandet af internatstjänstgöring, den snabba utvecklingen af den offentliga sinnessjukvården, krafvet på ökad kompetens i psykiatri för fängelseläkare, angelägenheten af att äfven jurister erhöle någon insikt i rättspsykiatri och så vidare. På grund af nu angifna omständigheter ansåg fakulteten en ändring i de nuvarande förhållandena oundgängligen nödvändig.

En tillfredsställande lösning af frågan fann fakulteten kunna vinnas genom uppförande för klinikens räkning af en ny från hospitalet och asylen fullständigt skild anstalt med relativt litet patientantal. Då enligt medicinalstyrelsens plan till den offentliga sinnessjukvårdens ordnande ännu återstod anskaffandet af ett afsevärdt antal sjukplatser, ansåg fakulteten inga mera tungt vägande iuvändningar kunna göras mot förslaget, att kliniken finge i en särskild för densamma uppförd byggnad disponera ett hundratal eller något flera af dessa platser, förutsatt att byggnadskostnaden därför icke blefve afsevärdt dyrare per plats än för den senast beslutade nya anstalten vid Västervik. Den otvifvelaktigt högre administrationskostnad, som en så liten anstalt som kliniken komme att draga, uppvägs enligt fakultetens mening fullständigt af fördelarna för undervisningen och vetenskapen. Af flera skäl ville fakulteten emellertid icke upptaga detta förslag såsom en sin omedelbara angelägenhet utan föreslog, att medicinalstyrelsen såsom ett led i sitt byggnadsprogram skulle upptaga uppförandet af kliniken, hvilken äfven skulle administreras af styrelsen, i likhet med hvad som gäller för öfriga statens sinnessjukvårdsanstalter. Öfverläkaren vid kliniken skulle dock samtidigt vara professor i psykiatri. Kliniken borde hafva rätt att mottaga sinnessjuka utan eljest föreskrifna formaliteter äfvensom att utskrifva ett visst antal för undervisningen obehöfliga patienter till närgränsande hospital och asyler.

Enligt skrifvelsen bifogad förslagsritning och kostnadsberäkning skulle den nya kliniken, som lämpligen ansågs kunna förläggas till ett omedelbart väster om akademiska sjukhuset beläget, kronoparken Åsen tillhörigt område, hafva plats för högst 134 patienter och draga en kostnad af sammanlagdt 475,000 kronor.

Större akademiska konsistoriet, som fann sig böra förorda den af fakulteten gjorda framställningen, öfverlämnade densamma med skrifvelse den 26 maj 1906 till kanslern för rikets universitet.

Med öfverlämnande af förenämnda båda framställningar från karolinska institutets lärarkollegium och medicinska fakulteten vid universitetet i Uppsala anhöll härefter kanslern för rikets universitet i underdånig skrifvelse den 27 juni 1906, att Kungl. Maj:t måtte anbefalla medicinalstyrelsen att vid uppgörande af vederbörande förslag rörande nya sinnessjukvårdsanstalter träda i underhandling med dels medicinska fakulteten dels ock karolinska institutets lärarkollegium för inhämtande af deras mening med afseende å tillgodoseendet af den psykiatriska undervisningens intressen. Hvad särskildt angick frågan om bibehållandet af Stockholms hospital såsom psykiatrisk klinik, ansåg sig kanslern böra erinra därom, att, sedan nobelstiftelsen numera förvärfvat ett större, hospitalets mark närbeläget jordområde, afsedt att användas för det medicinska nobelinstitutets behof och alltså likaledes för främjande af den medicinska vetenskapen, den af medicinalstyrelsen uttalade farhågan att hospitalet kunde inom den närmaste framtiden blifva på alla sidor omgifvet af boningshus, fabriker m. m. måste anses hafva jämväl af denna anledning väsentligt förlorat i betydelse.

Framställning
af kanslern
för rikets
universitet.

Sedan medicinalstyrelsen anbefallts att inkomma med yttrande öfver universitetskanslerns ifrågavarande framställning, afgaf styrelsen den 13 augusti 1906 underdånigt utlåtande i ärendet samt anförde därvid, bland annat, att ett bifall till framställningarna från medicinska fakulteten i Uppsala och karolinska institutets lärarkollegium skulle innebära en betydande ändring i styrelsens plan dels därutinnan, att Stockholms hospital vid Konradsberg med 250 sängar fortfarande skulle bibehållas hufvudsakligen för sitt nuvarande ändamål, dels ock därigenom att byggnader för 134 af de sinnessjuka, som skolat få plats i det föreslagna hospitalet, skulle förläggas till Uppsala. Häraf borde följa, att i stället för en ny anstalt för 800 sängar i närheten af Stockholm en sådan på endast 416 sängar där skulle erfordras, hvarjämte annan åtgärd blefve af nöden för anskaffande af plats för de idioter, hvilkas vård man dittills tänkt sig förlagd till Konradsberg. Då det således vore uppenbart, att förevarande båda framställningar på det närmaste berörde sättet för förverkligandet utaf planen till anskaffande af de för Stockholms stad och angränsande län behöfliga anstaltsplatser för sinnessjuka, ansåg styrelsen det vara nödvändigt, att de nya förslagen

Medicinal-
styrelsens
skrifvelse den
13 aug. 1906.

pröfvades i sammanhang med den återstående delen af den dittills följda planen för rikets förseende med nödiga sinnessjukvårdsanstalter.

En kommission tillsättes för frågans behandling.

Med anledning af hvad medicinalstyrelsen sålunda anført, anbefalldes styrelsen genom nådigt bref den 7 september 1906 att tillsätta en kommission, bestående af generaldirektören Linroth såsom ordförande samt såsom ledamöter den hos styrelsen såsom biträde å dess afdelning för hospitalsärenden anställda arkitekt och tre andra sakkunniga personer, med åliggande för kommissionen, bland annat, att för anordnande af nödig vårdanstalt för 800 sinnessjuka från Stockholm och närliggande län, med eller utan bibehållande af Stockholms hospital för sitt nuvarande ändamål, föreslå med hänsyn såväl till belägenheten i förhållande till redan befintliga anstalter för sinnessjuka som ock till områdets naturliga beskaffenhet, terrängförhållanden, vattentillgång, närheten till något kommunikationscentrum m. m. lämplig byggnadsplats, låta utföra kartskisser, utvisande det föreslagna områdets belägenhet och det ungefärliga läget af de för anstaltens behof nödiga nybyggnader, verkställa utredning af förhållandena beträffande vattentillgång och aflopp, uppgöra beräkning af kostnaderna för förvärfvandet af för anstaltens behof lämpadt jordområde äfvensom för öfrigt meddela möjligen erforderlig utredning af andra i samband med ofvannämnda frågor stående förhållanden; och skulle kommissionen jämväl taga under ompröfning såväl Uppsala universitets medicinska fakultets som karolinska institutets lärarkollegii framställning och därvid sätta sig i förbindelse och rådgöra med dessa korporationer, äfvensom, för den händelse kommissionen skulle finna hospitalet vid Konradsberg böra bibehållas för sitt nuvarande ändamål, yttra sig rörande de åtgärder, som kunde varda erforderliga för ersättande af den anstalt för 250 sinnesslöa, hvilken ingått i den dittills följda planen för ordnandet af sinnessjukvården i riket.

Kommissionens yttrande.

Sedan medicinalstyrelsen på grund häraf förordnat öfverläkaren vid Vadstena hospital och asyl Th. Björck, öfverinspektören för sinnessjukvården G. Schuldheis samt t. f. medicinalrådet G. R. Stenbeck att jämte de af Kungl. Maj:ts utsedda personerna vara ledamöter i kommissionen, har styrelsen med särskilda underdåniga skrivelser öfverlämnat *dels* den 3 augusti 1908 ett af nämnda kommission den 19 maj samma år till styrelsen afgifvet yttrande angående Stockholms hospitals bibehållande å sin nuvarande plats med hufvudsaklig uppgift att vara psykiatrisk klinik, *dels* den 12 augusti 1908 ett af kommissionen lika-

ledes den 19 maj samma år afgifvet yttrande rörande uppförande af en ny psykiatrisk klinik i Uppsala och dels den 23 april 1909 ett af kommissionen den 1 mars samma år till styrelsen afgifvet, af kartskisser och andra handlingar åtföljdt yttrande angående plats för en ny anstalt för sinnessjuka från Stockholm och närgränsande län m. m.

Uti sitt yttrande angående Stockholms hospitals bibehållande har kommissionen, som ansett denna fråga kunna och äfven lämpligen böra utredas före frågan om utseende af plats för det ifrågasatta nya hospitalet, anfört, att kommissionen, efter att hafva trädt i förbindelse och rådgjort med karolinska institutets lärarkollegium genom dess för ändamålet utsedda ombud, professor Gadelius, funnit sig böra biträda den af honom i hans ofvannämnda framställning till lärarkollegiet uttalade mening. Skälen härtill voro i hufvudsak följande.

A) Angående bibehållande af Stockholms hospital.

Enligt hvad kommissionen funnit, synes någon lämplig plats för det ifrågasatta nya hospitalet i Stockholmstrakten knappast kunna erhållas så nära staden, att detsamma skulle kunna användas till psykiatrisk klinik. Stockholms stads nya sinnessjukhus vid Långbro är beläget omkring 5 kilometer utanför Hornstull och skulle således icke heller lämpligen kunna användas för nämnda ändamål, äfven om Stockholms stad skulle finnas villig därtill. Olägenheterna af Stockholms hospitals nuvarande belägenhet äro, påpekar kommissionen, måhända icke fullt så betydelselösa, som professor Gadelius velat ådagalägga, men erkännas måste å andra sidan, att berörda olägenheter utan tvifvel blefve väsentligen mindre kännbara, om anstalten, såsom professor Gadelius föreslagit, hufvudsakligen komme att tjäna som klinik, d. v. s. såsom en i regel kortvarig vistelseort för akuta sinnessjuka, hvilka behandlas med sängläge och i allmänhet endast i ringa mån kunna vistas eller syssetsättas utomhus. Dessutom erkänner kommissionen, att någon möjlighet icke synes förefinnas att förvärfva ett område med lika central belägenhet och med bättre eller ens lika goda gränser i förhållande till omgifningen.

Hvad beträffar de lokala förhållandena inom den nuvarande sjukhusbyggnaden med tillhörande annexlokaler, äro dessa, fortsätter kommissionen, visserligen utan tvifvel väsentligen bättre än för endast några få år sedan. Men efter att på ort och ställe hafva tagit kännedom om hithörande förhållanden och därvid rådgjort med professor Gadelius, har kommissionen dock funnit, att icke obetydliga nybyggnads- och omändringsarbeten äro af nöden för anstaltens försättande i ett sådant skick, att den kan motsvara de anspråk, man är berättigad att

ställa på en tidsenlig psykiatrisk klinik i hufvudstaden med dess i mera än en betydelse centrala ställning.

Efter att därefter hafva redogjort för de nybyggnads- och omändringsarbeten, hvilka enligt kommissionens mening erfordras för hospitalets försättande i godt skick och för hvilka jag längre fram får tillfälle att närmare redogöra, förklarade kommissionen sig förorda, att hospitalet bibehålles å sin nuvarande plats, med hufvudsaklig uppgift att vara psykiatrisk klinik, med rätt att mottaga sinnessjuka utan eljest föreskrifna formaliteter och med rätt att till andra statens anstalter öfverflytta ett visst antal patienter årligen.

Hvad antalet vårdplatser angår, skulle detta, enligt kommissionens beräkningar, efter de föreslagna om- och tillbyggnadsarbetenas genomförande komma att uppgå till 302, nämligen 40 af första klass och 262 af allmän klass. Då hospitalet för närvarande har 250 vårdplatser, innebär följaktligen förslaget en ökning med 52 platser.

Då medicinalstyrelsen uti sin underdåniga skrifvelse den 3 augusti 1908 förklarade sig öfvertygad af de utaf kommissionen anförda skälen för Stockholms hospitals bibehållande hufvudsakligen för sitt nuvarande ändamål samt förordade det af kommissionen framlagda förslaget, fann Eders Kungl. Maj:t vid ärendets föredragning den 4 september 1908, utan att då taga bestämd ståndpunkt i frågan om framtida användningen af hospitalet, godt anbefalla medicinalstyrelsen att med biträde af professor Gadelius uppgöra och till Eders Kungl. Maj:t afgifva af eskissritningar och kostnadsberäkningar åtföljdt förslag till förändring och utvidgning af nämnda hospital i enlighet med det af kommissionen upprättade förslaget.

B) Angående uppförande af en ny psykiatrisk klinik vid Uppsala.

Uti sitt yttrande angående uppförande af en ny psykiatrisk klinik vid Uppsala har kommissionen, som funnit jämväl denna fråga lämpligen böra utredas före spörsmålet om utseende af plats för den nya anstalten för malarprovinserna, anført, att kommissionen, efter att hafva rådgjort med medicinska fakulteten genom dess utsedda ombud professorn i psykiatri Frey Svenson samt besökt den föreslagna platsen för den nya kliniken och akademiska sjukhuset, funnit sig böra ansluta sig till det af fakulteten framförda förslaget. Kommissionen, som ansett sig böra i främsta rummet taga hänsyn till sinnessjukvårdens intressen, fann från denna synpunkt det vara oafvisligen nödvändigt att befria öfverläkaren vid Uppsala hospital och asyl från uppdraget att tillika vara professor vid universitetet. — Jag vill på denna punkt erinra, hurusom den nuvarande innehafvaren af dessa två förenade befatt-

ningar, nyssbemälda Svenson, enligt den för honom den 11 mars 1904 utfärdade fullmakten är skyldig att, om och när Kungl. Maj:t så finner lämpligt, frånträda professorsbefattningen och därmed förenade aflöningsförmåner.

Beträffande frågan om den psykiatriska undervisningens ordnande och tillgodoseendet af den psykiatriska vetenskapens intressen under nyss omförmälda förutsättning, så berör, påpekar kommissionen, denna fråga visserligen icke direkt sinnessjukvården, men står likväl i det nära sammanhang med densamma, att kommissionen ansett sig böra på det noggrannaste öfverväga äfven denna fråga.

Kommissionen har därvid till en början tagit under öfvervägande, huruvida icke med hänsyn till det ringa antalet klinikanter en indragning af den psykiatriska kliniken och professuren i psykiatri vid universitetet kunde äga rum. Af åtskilliga närmare angifna skäl ansåg sig emellertid kommissionen icke kunna ifrågasätta en dylik åtgärd. Vid sådant förhållande fann kommissionen ligga närmast till hands att taga under ompröfning, huruvida icke vid Uppsala hospital och asyl skulle kunna anordnas en afdelning för klinisk forskning och undervisning med en i viss mån själfständig chef, som tillika skulle vara professor i psykiatri. En närmare granskning af de olika utvägar, som härvid kunde tänkas stå till buds, gaf emellertid enligt kommissionens mening vid handen, att en dylik anordning komme att blifva i åtskilliga hänseenden synnerligen olämplig. Den enda tillfredsställande lösningen ansåg kommissionen därför vara att uppföra en ny, af Uppsala hospital och asyl alldeles oberoende psykiatrisk klinik.

Beträffande platsen för den nya kliniken har kommissionen icke något att erinra mot den af medicinska fakulteten föreslagna å kronoparken Åsen invid allmänna sjukhuset, särskildt om anstalten finge något mindre omfång än fakulteten ifrågasatt. Enligt kommissionens uppfattning borde platsantalet bestämmas till högst 90, hvilket för klinikens behof vore fullt tillräckligt. Kostnadssumman, hvilken i hvarje fall komme att ställa sig väsentligt högre än den af fakulteten beräknade, kunde därigenom jämväl nedbringas. Enligt en inom kommissionen uppgjord förslagsskiss skulle anstalten, med ett platsantal af högst 90 sängar, draga en totalkostnad af omkring 550,000 kronor.

I likhet med fakulteten anser kommissionen, att uppförandet och administrationen af den nya kliniken borde tillkomma medicinalstyrelsen och icke universitetet. Vid sådant förhållande och då styrelsen stod i begrepp att föreslå uppförandet i närheten af Stockholm af en ny sinnessjukvårdsanstalt med 800 platser, kunde, påpekade kommissio-

nen, förslaget om den nya klinikens uppförande reduceras till en fråga om förläggningsorten för ett antal platser, hvilka i alla händelser under den närmaste tiden skulle anskaffas. Om dessa förlades till en ny klinik vid Uppsala, skulle visserligen den nya anstalten i Stockholm blifva något mindre än dittills förutsatts, men detta innebure icke någon olägenhet utan snarare en fördel.

Medicinalstyrelsen har uti sin underdåniga skrifvelse den 12 augusti 1908 förordat det af kommissionen framlagda förslaget samt hemställt om åtgärders vidtagande för dess genomförande.

Då af den förebragta utredningen framgick, att uppförandet af den ifrågasatta nya kliniken närmast betingades af hänsyn till önskvärldheten af den psykiatriska undervisningens rationella ordnande, samt frågan följaktligen vore att betrakta mera såsom en universitetet berörande angelägenhet än en sjukvårdsfråga, har förevarande ärende, sedan Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Uppsala län äfvensom domänstyrelsen däri afgifvit infortrade utlåtanden, öfverlämnats till ecklesiastikdepartementet för vidtagande af de vidare åtgärder, som på nämnda departement kunna ankomma.

C) Angående den nya anstalten för sinnessjuka från Stockholm och angränsande län m. m.

Uti sitt till medicinalstyrelsen afgifna yttrande angående plats för en ny anstalt för sinnessjuka från Stockholm och angränsande län har kommissionen, så vidt nu är i fråga, till en början framhållit, att, då kommissionen uti sina ofvannämnda båda utlåtanden den 19 maj 1908 föreslagit dels bibehållande af Stockholms hospital och företagande af vissa förändringar och utvidgningar vid anstalten, hvarigenom platsantalet skulle ökas med 52, dels ock uppförande af en psykiatrisk klinik i Uppsala för högst 90 sinnessjuka, antalet platser å den ifrågasatta nya anstalten, hvilken ursprungligen beräknats till 800, enligt kommissionens uppfattning kunde minskas med $52 + 90 = 142$.

Med hänsyn till förslaget om Stockholms hospitals bibehållande hufvudsakligen för sitt nuvarande ändamål upptager kommissionen här-efter till behandling frågan angående de åtgärder, som borde vidtagas för ersättande af den anstalt för 250 sinnesslöa vid Konradsberg, hvilken ingått i den dittills följda planen för ordnandet af sinnessjukvården i riket. Härvid erinrar kommissionen till en början om den förändring i afseende å vården om de sinnesslöa, som inträdt, sedan medicinalstyrelsen år 1902 framställde nyssnämnda plan, i det genom nådiga kungörelsen den 31 december 1904 möjlighet bereds för lands-ting, stadskommuner och enskilda att med afsevärdt ekonomiskt understöd från statens sida bereda anstaltsvård åt de sinnesslöa, hvarom här

är fråga eller de obildbara. I följd däraf hafva, framhåller kommissionen, under de senaste åren några dels förut befintliga dels ock nyupprättade asylor för sinnesslöa erhållit rätt till statsbidrag, hvarjämte åtskilliga sådana anstalter, hvilka kunde påräkna statsunderstöd, planlagts. Det skulle under sådana omständigheter enligt kommissionens mening möjligen kunna ifrågasättas, huruvida icke under afvaktan på vidare utveckling af denna, som det ville synas, lofvande början till en enskild, men af staten understödd omvårdnad om de obildbara sinnesslöa ett statens direkta ingripande med afseende å de sinnesslöa kunde tills vidare anstå.

Emellertid är, fortsätter kommissionen, missförhållandet mellan antalet tillgängliga och behöfliga anstaltsplatser ännu synnerligen stort. Det förra uppgick vid 1907 års slut till 259, det senare uppskattades af medicinalstyrelsen år 1902 till 2,369; och, enligt hvad kommissionen inhämtat, är det ganska sannolikt, att landstingen — af hvilka man i främsta rummet skulle kunna vänta åtgärder för asylvårdens främjande — icke inom afsevärd framtid kunna eller vilja ålägga sig de stora ekonomiska uppoffringar, som erfordras för att fullständigt tillgodose här ifrågavarande, till synes så otacksamma ändamål. Härtill kommer, att bland dessa obildbara sinnesslöa finnes en afsevärd mängd, för hvilkas vård erfordras särskilda kostsamma anordningar, hvilka skulle blifva alltför betungande för de förut afhandlade, af landsting, stadskommuner eller enskilda upprättade, med statsbidrag understödda asylerna. Flertalet obildbara sinnesslöa äro, framhåller kommissionen, visserligen mer eller mindre hjälplösa och, fränsedt deras behof af skötsel och tillsyn, för omgifningen föga eller intet besvärande. Men ett ingalunda ringa antal äro behäftade med ytterst störande ovanor, impulsiva utbrott till svår våldsamhet, obehärskade stundom perversa sexuella drifter, benägenhet för mordbrandsanläggningar och andra för omgifningen vådliga tendenser. Å de mindre statsunderstödda asylerna af den typ, som dittills förekommit och med hvilka man af många skäl äfven för framtiden får räkna, med deras otillräckliga säkerhetsåtgärder, deras enkla lokala anordningar, som icke tillåta ett fullständigt afskiljande af könen, och med deras stundom uteslutande kvinnliga personal är det enligt kommissionens mening helt enkelt omöjligt att vårda sådana sinnesslöa. Den enda utvägen vore att aflägsna dem från anstalten, och under nuvarande förhållanden kunde de offentliga anstalterna för sinnessjuka endast undantagsvis mottaga dem. För dessa sinnesslöa, som icke annorstädes kunna erhålla en efter deras tillstånd af-

passad och för det allmänna betryggande vård, erfordras enligt kommissionens åsikt utan tvifvel en lång tid framåt statens direkta ingripande.

Kommissionen anser därför, att fortfarande fullgiltiga skäl föreligga för fullföljande af medicinalstyrelsens ursprungliga plan att i samband med den offentliga sinnessjukvårdens ordnande upprätta en särskild statsanstalt för sinnesslöa. Kommissionen säger sig också sakna skäl att frångå den beläggningssiffra, medicinalstyrelsen föreslagit för en sådan anstalt. Någon utredning om behovet af utrymme för den kategori af sinnesslöa, som här afses, föreligger visserligen icke, men någon sådan torde icke heller enligt kommissionens mening för närvarande kunna åstadkommas. Siffran 250 är med all sannolikhet för låg, men inga hållpunkter finnas för valet af en högre, och i fall af behof torde, påpekar kommissionen, medicinalstyrelsen icke underlåta att i sinom tid föreslå utvidgningar af den nu ifrågasatta asylen eller uppförande af en ny. Skulle mot förmodan nyssnämnda siffra visa sig för hög, kunde naturligtvis de asylen tillhörande lokalerna utan nämnvärd olägenhet användas för från sjukvårdssynpunkt likvärdiga sinnessjuka.

Beträffande läget af asylen anser kommissionen helt naturligt, att den förlägges till den ifrågasatta anstalten för sinnessjuka från Stockholm och närgränsande län. Till fullföljande i alla delar af medicinalstyrelsens ursprungliga plan anser kommissionen alltså antalet platser för *sinnessjuka* å denna anstalt böra minskas med ytterligare 250, alltså till 800 — 392 (52 + 90 + 250) eller till i rundt tal 400.

Den nya anstalten skulle sålunda komma att omfatta 400 platser för sinnessjuka och 250 platser för sinnesslöa eller sammanlagdt 650 vårdplatser. Med hänsyn till den stora sannolikheten af snart behöfliga utvidgningar borde dock, framhåller kommissionen, alla ekonomilokaler beräknas för en beläggningssiffra af minst 800. Vid anstaltens planläggning borde jämväl sannolikheten af utvidgning tagas i beräkning.

Hvad platsen för den nya anstalten angår, en fråga till hvilken jag längre fram återkommer, föreslog kommissionen, att anstalten skall förläggas å biskopsbostället Sundby invid Strängnäs.

Uti sin underdåniga skrifvelse den 23 april 1909 har medicinalstyrelsen förordat det af kommissionen framlagda förslaget.

*Departementschefens
yttrande.*

Enligt den af medicinalstyrelsen år 1902 uppgjorda planen för sinnessjukvårdens ordnande inom riket skulle i skilda delar af landet uppföras fyra nya anstalter, nämligen en för Dalarna och angränsande

landskap, en för Småland jämte därtill i söder gränsande län, en för de fyra nordligaste länen samt en för Stockholm och angränsande län. Sedan under åren 1905, 1906 och 1910 beslut fattats om uppförande af nya hospitalsanläggningar vid Säter, Västervik och Östersund, återstår nu för den uppgjorda planens fullständiga genomförande endast frågan om beredande af erforderligt antal vårdplatser åt sinnessjuka från Stockholm och närgränsande län. Såsom förut nämnts, hade medicinalstyrelsen i detta hänseende föreslagit, att det nuvarande Stockholms hospital skulle upphöra att tjäna såsom sinnessjukvårdsanstalt och i stället apteras till vårdanstalt för obildbara sinnesslöa samt att såsom ersättning för det sålunda indragna hospitalet en ny anstalt, afsedd för 800 sinnessjuka, skulle uppföras i närheten af Stockholm. Emellertid hafva framställningar blifvit gjorda dels om bibehållande af Stockholms hospital hufvudsakligen såsom psykiatrisk klinik dels ock om uppförande af en dylik klinik i Uppsala. Ett bifall till dessa framställningar kan gifvetvis medföra afsevärda modifikationer uti den af medicinalstyrelsen uppgjorda planen, och man har därför tydligen, innan några vidare åtgärder vidtagas för genomförandet af nämnda plan, att först för sig klargöra, huruvida de sålunda väckta förslagen böra vinna beaktande eller icke.

Förslaget om Stockholms hospitals bibehållande hufvudsakligen såsom psykiatrisk klinik har motiverats därmed, att synnerligen stora svårigheter skulle genom hospitalets indragning uppstå för ordnandet af den psykiatriska undervisningen vid karolinska institutet. Att denna undervisning måste till väsentlig del ske i samband med de studerandes tjänstgöring å sinnessjukvårdsanstalt, därom lära meningarna ej vara delade. Med hänsyn härtill måste man gifvetvis sörja för att tillfälle till sådan klinisk tjänstgöring städse finnes vid det lärosäte, där det stora flertalet af landets läkare erhålla sin teoretiska utbildning. För att den psykiatriska undervisningen må blifva så fruktbringande som möjligt, är det jämväl af största betydelse, att de kliniska studierna bedrifvas å en anstalt med relativt stor omsättning i patientmaterialet och med nödiga resurser för en fullt tidsenlig behandling af de sjuka.

Af den förebragta utredningen synes framgå, att det icke lämpligen låter sig göra att, äfven om Stockholms stads bifall till en sådan anordning skulle kunna utverkas, förlägga den för undervisningen vid karolinska institutet nödiga kliniska tjänstgöringen till stadens nya sinnessjukvårdsanstalt vid Långbro med hänsyn till denna anstalts af-

lägsna läge från staden. Den föreslagna nya statsanstalten vid Strängnäs kan naturligen icke alls för ifrågavarande ändamål användas. Man har då tydligen endast att välja mellan att bibehålla Stockholms hospital för sitt nuvarande ändamål, dock med hufvudsaklig karaktär af att vara en psykiatrisk klinik, eller att i Stockholms omedelbara närhet uppföra en särskild anstalt för tillgodoseende af den psykiatriska undervisningens kraf i förevarande hänseende. Då emellertid den senare utvägen säkerligen skulle vara förenad med afsevärdt högre kostnader, torde densamma redan af detta skäl få anses utesluten. Vid sådant förhållande och då de skäl, som ursprungligen föranlett medicinalstyrelsen att föreslå hospitalets indragning, till följd af sedermera inträdda ändrade förhållanden icke synas böra tillmätas någon afgörande betydelse, särskildt om anstaltens hufvuduppgift ändras på föreslaget sätt, finner jag mig, efter att hafva i ärendet samrådt med statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, böra tillstyrka, att Stockholms hospital bibehålles såsom sinnessjukvårdsanstalt med hufvudsaklig uppgift att vara en för den psykiatriska undervisningen vid karolinska institutet afsedd klinik.

Såsom förut nämnts, erfordras emellertid en hel del genomgripande förändringar för hospitalets försättande i sådant skick, att det kan på ett tillfredsställande sätt fylla sitt ändamål. En del af dessa förändringar äro betingade af anstaltens nya uppgift, andra åter äro sådana, som under alla omständigheter måste under den närmaste tiden vidtagas. Till frågan om dessa om- och tillbyggnadsarbeten återkommer jag längre fram, men jag anser mig böra redan i detta sammanhang uttala, att jag finner dessa arbeten vara af behovet påkallade, äfvensom att jag icke har något att erinra mot, att platsantalet å anstalten utökas på sätt kommissionen föreslagit och medicinalstyrelsen förordat.

Hvad härefter angår frågan om uppförande af en ny psykiatrisk klinik i Uppsala, har, såsom nämnts, detta ärende öfverlämnats till ecklesiastikdepartementet, och torde därför chefen för nämnda departement komma att yttra sig rörande denna fråga.

*Chefen för
ecklesiastik-
departemen-
tet.*

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Lindström anförde härpå följande:

Vid öfvervägande af nyssnämnda fråga framställer sig först och främst det spörsmålet, huruvida öfverhufvud en psykiatrisk klinik fortfarande bör upprätthållas i Uppsala. Detta anser jag böra så besvaras, att likasom en professor i psykiatri fortfarande bör finnas därstädes, bör ock kliniken i ämnet äga bestånd. De skäl för den psykiatriska

undervisningens vidmakthållande vid Uppsala universitet, som af fakulteten åberopats och med styrka framhållits jämväl af kommissionen, synas mig nämligen icke kunna underkännas.

Euligt min mening bör alltså nämnda klinik, trots den till synes för närvarande ringa frekvensen af klinikanter därstädes, ingalunda nedläggas. Tvärtom bör densamma beredas tillfälle att på bästa sätt fylla sin uppgift och att motsvara de ökade kraf, som i sinom tid synas komma att ställas på en dylik anstalt.

I dessa afseenden lär den nuvarande anordningen — under hvilken kliniken så att säga sammanfaller med den stora och omfattande, under öfverläkaren ställda sinnessjukvårdsanstalten invid Uppsala — ej vara tillfredsställande. Den tanken har föresväfvat mig, att man möjligen genom att gifva öfverläkaren en assistent skulle kunna bereda öfverläkaren lindring i de honom såsom sådan åliggande göromål och därigenom förskaffa honom tillfälle att ägna mera tid och kraft åt sin undervisning och vetenskapliga verksamhet såsom professor. Jag har härutinnan rådfört mig med befattningarnas nuvarande innehafvare, men har denne kommit till det resultat, att det önskade syftemålet ej skulle i tillfredsställande måtto uppnås genom en dylik anordning. Såsom en interimistisk åtgärd, i afbidan på bättre förhållanden, kan densamma dock förtjäna att tagas i betraktande.

Man har alltså att fasthålla vid den väg, på hvilken man redan slagit in, i det man, genom att tillförsäkra sig möjlighet att skilja öfverläkar- och professorsbefattningarna från hvarandra, förberedt den framtida utbrytningen af kliniken från hospitalet och asylen.

I ärendet hafva åtskilliga sätt varit på tal, hvilka på ett mer eller mindre fullständigt sätt skulle genomföra denna utbrytning.

Därvid har först och främst öfvervägts, huruvida ej någon eller några af de till hospitalet och asylen hörande nuvarande byggnader skulle kunna så att säga afsöndras från hospitalet och asylen och göras till klinik. Kommissionen har emellertid ansett en sådan utväg att tillgodose behofvet af en särskild klinik ej vara antaglig, och jag finner därför tanken härpå böra förfalla.

Ett annat af kommissionen ifrågasatt projekt — att ersätta ett par otidsenliga byggnader med en ny för klinikändamål särskildt uppförd byggnad — har syntts ej kunna alldeles afvisas. Från ekonomisk synpunkt har dock anmärkts, att man ej för de nedlagda kostnaderna vunne skäligt vederlag genom ett tillskott af nya sjukplatser. Mot denna utväg lärer för öfrigt kunna göras samma invändningar, som kommissionen anfört gentemot ett annat förslag — uppförandet på hos-

pitalsområdet af en ny klinikbyggnad, hvars administration skulle hvila på öfverläkaren, medan professorn svarade för sjukvården — nämligen att det skulle möjligen medföra behovet af utvidgningar eller omändringar i ekonomilokaler och göra den ekonomiska administrationen än mera omfattande och för öfverläkaren betungande, att ett särskildt bostadshus för professorn måste uppföras, att slitningar lätt kunde komma att uppstå mellan denne och öfverläkaren samt att, då klinikchefen gifvetvis med hänsyn till undervisningens intresse måste i första hand bestämma om intagning af sjuka och om öfverflyttning till öfverläkarens afdelningar af aflupna eller eljest för undervisningen obehöfliga fall, öfverläkaren blefve i sjukvårdshänseende beroende af professorn. Om jag ock ej kan alldeles undertrycka den tanken, att åtminstone vissa af de anförda svårigheterna skulle genom kloka och försiktiga förhållningsregler kunna väsentligen undvikas, vågar jag dock ej mot kommissionens uttryckta åsikt förorda anordningar, som kunna antagas menligt inverka äfven från den synpunkten, som för mig måste vara den viktigaste, undervisningens och det vetenskapliga arbetets.

Då af den verkställda utredningen sålunda framgår, att från såväl undervisningens som den vetenskapliga forskningens synpunkt kräfvades, att en fristående för kliniskt bruk afsedd psykiatrisk institution kommer till stånd i Uppsala, finner jag mig böra tillstyrka uppförandet därstädes af en dylik institution. Med hänsyn till hvad kommissionen föreslagit och medicinalstyrelsen förordat, anser jag, att denna bör beräknas för 90 vårdplatser.

Hvad angår platsen för den tilltänkta nya klinikbyggnaden, vill jag i förbigående erinra om, att, enligt hvad jag inbäntat, utrymme finnes för byggnadens förläggande på ett till hospitalets nuvarande inhägnade mark gränsande, till hospitalets disposition stående område. Att uppföra kliniken på nämnda område — hvilket näppeligen bör användas för något för hospitalet verkligt främmande ändamål — skulle medföra, att man ej alldeles för sig afskurit möjligheten af gemensam administration för hospitalet och asylen, å ena, samt kliniken, å andra sidan.

Förlägger man åter kliniken till den plats, som af fakulteten och kommissionen ifrågasatts, synes det ej heller uteslutet, att kliniken kunde komma att i administrativt hänseende införlifvas med akademiska sjukhuset, som sålunda skulle blifva utvidgadt med en psykiatrisk klinik. Genom muntliga förfrågningar har jag fått anledning att antaga, det äfven ett annat i akademiska sjukhusets närhet beläget område kunde komma i fråga för kliniken, därvid samma eller än större möj-

lighet till gemensam administration för de båda anstalterna skulle yppa sig.

Ehuru platsfrågan i detta sammanhang lärer vara af mindre betydelse, har jag trott mig ej böra alldeles förbigå densamma; och att jag särskildt velat taga möjligheten till gemensam administration i sikte beror på, att, enligt uppgift af professor Svenson, sådan skulle innebära en minskning i årskostnaderna af omkring 11,000 kronor.

En annan sak vill jag ock här med ett par ord omförmäla. Preliminära underhandlingar hafva nämligen förts, enligt hvilka kliniken skulle ersätta Uppsala läns landstings upptagningsanstalt. Denna anordning skulle medföra väsentliga ekonomiska fördelar både för landstinget och för staten. Desslikes skulle den tillförsäkra kliniken en för undervisningen önskelig jämn tillströmning af nya sjukdomsfall.

Af hvad jag nu anfört framgår, att en förnyad utredning erfordras rörande den ifrågasatta klinikens plats och ställning. Sedan denna utredning ägt rum, torde frågan få ånyo anmälas inför Eders Kungl. Maj:t.

Chefen för civildepartementet, statsrådet grefve Hamilton fortsatte härefter:

Mot hvad statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet anfört, finner jag ur synpunkten af ett lämpligt anordnande af sinnessjukvården inom förevarande del af riket icke något att erinra.

Förslagen om Stockholms hospitals bibehållande och uppförande af en psykiatrisk klinik i Uppsala kan, såsom förut nämnts, föranleda en icke oväsentlig rubbning i 1902 års plan för sinnessjukvårdens ordnande inom mälardödsprovinserna. Kommissionen har för sin del föreslagit och medicinalstyrelsen jämväl förordat, att den ursprungligen för 800 sinnessjuka planerade nya anstalten utbygges för endast 400 sinnessjuka och att i sammanhang med densamma uppföres en särskild asyl för de 250 obildbara sinnesslöa, som enligt 1902 års plan varit afsedda att förläggas till Stockholms hospital. Detta förslag att ordna saken föranleder icke i och för sig någon anmärkning från min sida. Då å Stockholms hospital skulle efter de verkställda om- och tillbyggnadsarbetena kunna beredas rum för 307 sinnessjuka — genom skedda förändringar i byggnaderna har det nuvarande platsantalet ökat från 250 till 255 — och å kliniken i Uppsala för 90, skulle sammanlagda antalet dylika vårdplatser för Stockholm och angränsande län uppgå till 797 mot ursprungligen beräknade 800. Hvad den föreslagna asylens för obildbara sinnesslöa angår, ansluter jag mig i allo till den af kom-

*Chefen för
civildeparte-
mentet.*

missionen uttalade uppfattningen, att fullgiltiga skäl föreligga för fullföljande af 1902 års plan att i samband med en nyanläggning för den offentliga sinnessjukvården upprätta en dylik statsanstalt.

Skillnaden mellan 1902 års plan och den sålunda angifna framgår af följande sammanställning:

	1902 års plan.		Den nu framlagda planen.	
	Nya platser för vård af		Nya platser för vård af	
	sinnessjuka.	obildbara sinnesslöa.	sinnessjuka.	obildbara sinnesslöa.
Stockholms hospital	—	250	307	—
Den föreslagna nya anstalten	800	—	400	250
sykiatriska kliniken i Uppsala	—	—	90	—
Summa	800	250	797	250
	1,050		1,047	

Då några kostnadsberäkningar för den nya anstalten för sinnessjuka och obildbara sinnesslöa ännu icke blifvit uppgjorda, är det naturligtvis icke möjligt att för närvarande uppgifva, huru en jämförelse mellan 1902 års plan och den nu angifna ur ekonomisk synpunkt ställer sig. Om man emellertid med ledning af kostnaderna för de senast beslutade hospitalsanläggningarna beräknar kostnaden per vårdplats till 4,000 kronor, skulle statsverket för genomförande af den nu förordade planen få vidkännas en sammanlagd utgift af omkring 3,985,000 kronor, nämligen för den nya anstalten med 650 platser 2,600,000 kronor, för om- och tillbyggnad af Stockholms hospital omkring 835,000 kronor enligt medicinalstyrelsens förslag och för kliniken i Uppsala 550,000 kronor enligt den af kommissionen gjorda approximativa beräkningen. Uppförandet af en anstalt för 800 patienter enligt 1902 års förslag skulle draga en kostnad af 3,200,000 kronor. Härvid är emellertid att märka, att denna senare summa måste ökas med kostnaderna för vissa omändringsarbeten vid Stockholms hospital, hvilka under alla omständigheter måste företagas, vare sig detta bibehålles såsom hospital eller apteras till vårdanstalt för obildbara sinnesslöa. Tager man så vidare

i betraktande, att härtill skulle komma kostnaderna för anordnande af psykiatriska kliniker i Uppsala och vid karolinska institutet, så torde man utan tvekan kunna påstå, att ett fullföljande af 1902 års plan skulle för statsverket medföra minst lika stora om icke större kostnader än den nu förordade planen.

Emellertid tillåter jag mig framhålla, att det synes mig kunna ifrågasättas, huruvida icke den nya anstalten vid Strängnäs redan från början bör anordnas för ett större antal patienter än nyss angifvits. Behovvet af vårdplatser har nämligen visat sig större, än vid upp-
görandet af 1902 års plan förutsatts. Sålunda utgjorde den 1 mars 1911 antalet inträdessökande, exspektanter, vid statens anstalter för sinnessjuka 3,175. Äfven sedan Sätters och Västerviks hospital med sammanlagdt 1,600 platser blifvit till fullo belagda, skulle i allt fall återstå 1,575 sinnessjuka, för hvilka plats icke skulle kunna beredas. Då sålunda behof tydligen föreligger af ett väsentligt större antal nya vårdplatser, än som i den skisserade planen angifvits, och en större hospitalsanläggning för öfrigt blifver relativt billigare än en mindre, synes mig, såsom nämndt, böra tagas i allvarligt öfvervägande, om ej den nya anstalten redan från början bör uppföras för ett väsentligt större antal platser än 650.

Under förutsättning att den af mig till sina hufvuddrag angifna planen vinner Eders Kungl. Maj:ts bifall, anhåller jag nu att få underställa Eders Kungl. Maj:ts pröfning frågan angående om- och tillbyggnad af Stockholms hospital och i sammanhang därmed jämväl frågan om platsen för den i planen ingående nya anstalten för sinnessjuka och obildbara sinnesslöa.

**Om- och
tillbyggnad
af Stock-
holms
hospital.**

Såsom förut nämnts, har den af medicinalstyrelsen tillsatta kommissionen ansett, att åtskilliga nybyggnads- och omändringsarbeten erfordras för anstaltens försättande i sådant skick, att den kan motsvara fordringarna på en tidsenlig psykiatrisk klinik i hufvudstaden. Kommissionen anför sålunda i sitt den 19 maj 1908 afgifna yttrande, att trots nyligen genomförda förbättringar flera otidsenliga lokala förhållanden dock kvarstå samt att särskildt uppvärmningssystemet och tvättinrättningen äro i sådant skick, att genomgripande förändringar redan länge varit af behovet påkallade och uppskjutits endast med hänsyn till den på senare år sväfvande frågan om anstaltens bibehållande.

Kommissionens yttrande.

Uppvärmningen sker för närvarande genom olika system å olika delar af anstalten, hvilket, bland annat, har till följd, att eldning sker

på flera olika platser och till väsentlig del utan samband med den centrala ångpanneanläggningen, som sålunda snart sagdt uteslutande fyller kökets och elektricitetsverkets behof. En del värmeledningsapparater är af föråldrad och oändamålsenlig konstruktion samt tarfvar dessutom i följd af mångårig slitning oupphörliga reparationer; i andra delar af värmesystemet är tillgången å ånga otillräcklig, så att vissa ogynnsamt belägna lokaler under den kallare årstiden ej kunna hållas behörigen uppvärmda. Hela uppvärmningssystemet är alltså för mycket inveckladt och olikformigt, besvärligt och dyrt att sköta samt delvis opålitligt och otillräckligt. Det kan därför, säger kommissionen, betraktas såsom en nödvändighet, att det nuvarande uppvärmningssystemet ersättes med ett nytt likformigt och centraliseradt, med produktionen af ånga på endast ett ställe, i samband med tillgodoseendet af kökets, tvättens och elektricitetsverkets behof. Den för närvarande största ångpanneanläggningen är emellertid så belägen, att någon utvidgning af densamma icke kan ifrågasättas, på grund hvaraf ingen annan utväg finnes än att uppföra ett nytt ångpannehus. Detta bör enligt kommissionens mening lämpligen förläggas bakom hufvudbyggnadens mittparti ungefär å den plats, som nu upptages af en del gamla föga värdefulla uthusbyggnader af trä.

Elektricitetsverket anser kommissionen kunna kvarblifva i de nuvarande lokalerna, om en eller två kraftigare ångmaskiner anskaffas.

Tvättinrättningen är, enligt hvad kommissionen vidare anför, belägen vid stranden af Mälaren och således på afsevärdt afstånd från själfva anstalten, något som redan medför vissa olägenheter. Själfva byggnaden är dessutom af ålder bofällig, utrymmet är alldeles otillräckligt, de olika lokalerna i flera afseenden synnerligen obekväma och otidsenliga. Behofvet af en ny tvättinrättning har också länge varit obestridd, och uppförandet af en sådan kan icke heller uppskjutas. Den nya tvätten bör enligt kommissionens åsikt lämpligen förläggas invid det nya ångpannehuset.

Utrymmet i själfva köket är för närvarande någorlunda tillräckligt, men tillhörande annexlokaler, såsom diskrum, renseri, förråd, serveringsrum etc., äro små och olämpligt belägna. Då i kommissionens förslag förutsättes en icke ringa tillökning af hospitalets sjukplatser och därmed följande ökning af personalen, lär, enligt hvad kommissionen framhållit, behofvet af bättre utrymme och lämpligare anordningar i köksafdelningen säkerligen i och med förslaget genomförande komma att blifva trängande, och då detta behof icke kan tillgodoses på det nuvarande kökets plats, anser kommissionen det vara allt skäl att redan

nu föreslå uppförande af *en ny köksafdelning* i samband med den nya ångpanne- och tvättanläggningen. I detta nya ekonomihus borde också förläggas bostäder för den till ifrågavarande anläggningar hörande personalen.

Förflyttningen af den nuvarande ångpanneanläggningen och det nuvarande köket med tillhörande bostadslägenheter är, framhåller kommissionen, angeläget äfven af det skälet, att här skulle kunna beredas ett högst behöfligt ökad utrymme för sjukvårdsbetjäningen, eventuellt äfven för en samlingssal, som hittills saknats på detta hospital, samt för vissa verkstäder, hvilka för närvarande äro olämpligt belägna och väl små.

Sjukvårdsbetjäningen utgöres för närvarande af 42 personer, men om anstalten blifver ombildad till klinik på sätt här ifrågasättes, skulle enligt verkställd beräkning ytterligare tillsammans omkring 30 skötare och sköterskor behöfva anställas.

Redan för den nuvarande personalen har det emellertid, enligt hvad kommissionen uppgifver, varit svårt att bereda ett tillräckligt antal bostäder af tillfredsställande beskaffenhet. Ett flertal skötare och sköterskor har haft och har ännu bostad i sjukhusbyggnadens nedersta källar- eller jordvåning. De här belägna betjäningsrummen äro emellertid nästan alla endera allt för små eller illa belysta eller mer eller mindre kalla och fuktiga. En annan del af betjäningen har inrympts här och hvar på sjukafdelningarna, något som numera anses mindre lämpligt och som dessutom inkräktat på ett ursprungligen för de sjuka beräknadt utrymme. Slutligen har på sista tiden några betjäningsrum af i allmänhet tillfredsställande beskaffenhet inredts å vindsvåningen. Men äfven om hela det här disponibla utrymmet användes för samma ändamål, återstår dock ett behof af betjäningsrum, som knappast kan fyllas på lämpligare sätt än genom att taga i anspråk förutnämnda ekonomilokaler.

Enligt professor Gadelius' plan borde å kliniken tjänstgöra högst 6 läkarassistenter med bostad å anstalten (»internerna»). Äfven för dessa måste utrymme beredas, om ej annorstädes så i sistnämnda lokaler.

Blifver anstalten, fortsätter kommissionen, hufvudsakligen afsedd för kliniska ändamål, kommer, såsom förut nämnts, gifvetvis flertalet af de sjuka att behandlas å öfvervakningsafdelningar under permanent tillsyn, eventuellt under sängliggande. I följd häraf torde det blifva nödvändigt att vidtaga en del lokala förändringar å de olika afdelningarna. Dessa förändringar lära dock icke blifva särdeles omfattande eller dyrbara utan kunna inskränkas till borttagande af en del gamla väggar för bere-

dande af större vaksalar och i samband därmed upptagande eller igsättning af dörrar m. m.

Vidare erfordras enligt kommissionens uppfattning en del liknande mindre förändringar i anstaltens midtparti. För närvarande inrymmas härstädes, utom förutnämnda ekonomilokaler och en kyrksal, dels i bottenvåningen rum för portvakt, kontor, två rum för uppsyningsman och två rum för föreständerska, dels en trappa upp expeditions- och mottagningsrum för läkare samt apotek och bostad för amanuensen och dels två trappor upp boställsvåning för öfverläkaren. Däremot saknas en för en klinik likväl oumbärlig föreläsningssal äfvensom utrymme för laborationer. Vidare saknas utrymme för bostadslägenheter af lämplig beskaffenhet åt biträdande läkare och uppsyningsmannen. Utrymmet i kontoret är jämväl för litet.

För närvarande är vid hospitalet anställd en biträdande läkare, hvilken har familjebostad i en från sjukhusbyggnaden tämligen aflägsset belägen äldre byggnad af trä, hvilken, oaktadt nyligen genomgången relativt dyrbar reparation, likväl är så förfallen, att den endast med rätt stora förnyade kostnader torde kunna underhållas någon längre tid. Annan familjebostad måste därför snart nog i alla händelser beredas denne tjänsteman och naturligtvis vore det, säger kommissionen, en fördel för sjukvården att kunna förlägga denna bostad till sjukhusbyggnaden, då särskild nybyggnad i dess närhet icke synes för ändamålet böra ifrågakomma.

Enligt här gifna förutsättningar skulle hädanefter omsättningen af sjuka å Stockholms hospital blifva betydligt större än hittills, och i följd häraf blefve det nödvändigt att anställa ännu en biträdande läkare, för hvilken väl ej torde behöfva beredas familjebostad, men som dock bör hafva en boställslägenhet om två å tre rum, helst äfven den inom sjukhusbyggnaden.

Slutligen bör, som förut antydts, om möjligt familjebostad beredas för uppsyningsmannen, i likhet med hvad som nu skett vid ett flertal andra hospital.

Det sålunda behöfliga ökade utrymmet inom sjukhusbyggnadens midtparti kan, säger kommissionen, vinnas, om för ändamålet tages i anspråk dels *öfverläkarens boställsvåning* dels ock *fyra nu till första klass afdelningarna hörande rum*, nämligen matsalarna i bottenvåningen och sällskapsrummen en trappa upp.

I öfverläkarens våning kan anordnas dels en våning om fyra rum och kök för en biträdande läkare, samt en våning om två eller, om man så vill, tre rum och kök för uppsyningsmannen dels ock i

vestibulen en föreläsningssal. Tvenne närbelägna mindre rum böra reserveras till väntrum och undersökningsrum för professorns behof.

En trappa upp sättes sällskapsrummet i förbindelse med närgränsande expeditionsrum och blifva sålunda användbara till laboratorier eller annorledes för klinikens behof. I bottenvåningen erhåller en biträdande läkare uppsyningsmannens nuvarande två rum jämte närgränsande första klassens matsal. Å andra sidan läggas motsvarande rum till förestånderskan, som i stället får afstå ett rum till kontoret.

Ifrågavarande förändring förutsätter emellertid *uppförande af en ny öfverläkarbostad*, en utväg, som kommissionen icke tvekar att förorda i betraktande af angelägenheten att inom sjukhuskomplexet vinna nödigt utrymme för sådana lokaler, som inom ett välordnad sjukhus med här ifrågavarande uppgift icke kunna undvaras och som knappast kunna utan olägenheter förläggas på väsentligen annat sätt, än som förut angifvits.

En vacker och lämplig plats för öfverläkarbostaden finnes strax till vänster om infartsvägen från portvaksstugan till stora sjukhusbyggnaden; en annan plats finnes å den mot Mälaren afsmalnande delen af området.

Förutnämnda förslag till omändring af sjukhusbyggnadens midtparti förutsätter äfven, att fyra till nuvarande första klass afdelningarna hörande rum tagas i bruk för annat ändamål. Detta har kunnat föreslås, emedan kommissionen i alla händelser ansett sig böra i detta sammanhang föreslå *uppförande af nya första klass afdelningar*.

De nuvarande första klass afdelningarna äro nämligen försitt ändamål på flera sätt olämpliga. Till en början är, säger kommissionen, att anmärka, att hela trafiken mellan administrationslokalerna i midtpartiet och de olika sjukafdelningarna går genom första klassens korridorer, något som naturligen icke är vidare ägnadt att förskaffa de här vårdade sjuka lugn och ro. Vidare vetta fönstren i dessa patienters rum direkt mot de af plank inhägnade promenadgårdar, där sjuka af allmän klass uppehålla sig. Det är klart, att detta stundom och på vissa mera känsliga sjuka måste verka oroande eller nedstämmande. En allvarsam olägenhet är också, att de till första klass afdelningarna hörande promenadgårdarna till läge och beskaffenhet äro sådana, att de faktiskt icke kunnat användas för det afsedda ändamålet. De första klass patienter, som icke kunna tillåtas att fritt röra sig på området, äro därför hänvisade till promenadgårdarna för allmänna klassens patienter, om de öfver hufvud skola komma ut i fria luften.

Å andra sidan kunna ifrågavarande lokaler blifva till synnerligen god nytta för vissa slag af sjuka tillhörande allmän klass och för tillökning af platsantalet, så att här ifrågasatta åtgärd kan anses i viss mån motiverad redan från denna synpunkt.

För en psykiatrisk klinik kan det väl icke anses oundgängligen nödvändigt att disponera afdelningar för första klass patienter, men det kan dock af hänsyn till de sinnessjuka själfva knappast sättas i fråga att indraga sådana afdelningar å en i hufvudstaden belägen och med afseende å sakkunnig ledning å priori särdeles väl kvalificerad sinnessjukanstalt.

Beskaffenheten af anstaltens område och det begränsade utrymmet därstädes tillåta näppeligen uppförande af en så stor första klass paviljong, att där kan inrymmas både mans- och kvinnoafdelning. Det blir därför, säger kommissionen, nödvändigt att uppföra en paviljong för hvarterdera könet, hvilket visserligen medför något högre kostnad men jämväl en afsevärd fördel från sjukvårdssynpunkt. Manspaviljongen kan med fördel förläggas rakt framför den stora sjukhusbyggnadens gafvelparti närmast Mariebergsvägen något tiotal meter till höger om infartsvägen. Kvinnopaviljongen kan utan olägenhet förläggas på en symmetriskt motsvarande plats framför den stora sjukhusbyggnadens gafvel närmast Drottningholmsvägen. En annan möjlighet är att förlägga sistnämnda paviljong bakom hufvudkomplexen å en plats, som för närvarande upptages af en äldre stallbyggnad och ett växthus.

Såväl med hänsyn till det rådande behovet af ökadt antal platser för första klass patienter som af sjukvårdstekniska och ekonomiska skäl finner kommissionen lämpligast att afse hvardera paviljongen för minst 20 platser.

Planläggningen af dessa paviljonger anser kommissionen lämpligen kunna ske efter mönster af den beslutade första klass paviljongen vid Göteborgs hospital. Afgiften för första klass patienterna bör enligt kommissionens mening, i likhet med hvad som bestämts vid Göteborgs hospital, sättas en krona högre än hittills varit fallet vid öfriga hospital, hvarigenom statsverket äfven erhåller lämplig ränta på byggnadskapitalet för dessa afdelningar.

Slutligen har kommissionen ansett sig böra föreslå uppförande af *tvenne boställshus för gifta skötare* jämte hos dem inackorderade patienter, i enlighet med af Eders Kungl. Maj:t fastställd normalritning. Någon särskild motivering anser kommissionen icke vara af nöden för en sådan åtgärd, som nu enligt Eders Kungl. Maj:ts och Riksdagens beslut

är genomförd eller skall genomföras å ett flertal andra hospital. Dessa boställshus förläggas lämpligen bakom sjukhusbyggnaden i vinkeln mellan Drottningholmsvägen och nedfartsvägen till Essingen.

För anstaltens försättande i godt skick erfordras, enligt hvad kommissionen sålunda anført:

- 1) nytt ångpannehus med kök och tvättinrättning samt tillhörande boställslägenheter,
- 2) två första klass paviljonger, hvardera för minst 20 patienter,
- 3) två boställshus, inrymmande tillsammans bostad för 4 gifta skötare samt 12 patienter af allmän klass,
- 4) ett nytt boställshus för öfverläkaren,
- 5) anläggning af en i erforderliga delar ny centralvärmeledning för hela anstalten,
- 6) vissa mindre förändringar af förutvarande och genom nybyggnaderna disponibla lokaler inom administrations- och sjukvårdsafdelningarna i den nuvarande hufvudbyggnaden.

Enligt detta förslag skulle, framhåller slutligen kommissionen, de nuvarande första klass afdelningarna tagas i bruk för 10 patienter af allmän klass på hvardera könssidan, hvadan alltså patientantalet inom nuvarande sjuklokaler skulle blifva oförändradt eller 250; ytterligare 12 platser för patienter af allmän klass tillkomma i skötarbostäderna samt minst 40 platser tillhörande första klass i nybyggnader. Patientantalet blefve alltså 40 af första klass och 262 af allmän klass, summa 302, i stället för det nuvarande 250, således en ökning med 52 platser.

Såsom förut nämnts, anbefalldes Eders Kungl. Maj:t den 4 september 1908 medicinalstyrelsen att uppgöra och till Eders Kungl. Maj:t afgifva af eskissritningar och kostnadsberäkningar åtföljdt förslag till förändring och utvidgning af Stockholms hospital i enlighet med det af kommissionen upprättade förslaget. Till fullgörande af detta uppdrag har medicinalstyrelsen med underdånig skrifvelse den 21 december 1910 öfverlämnat af hofintendenten A. Kumlien utförda ritningar med kostnadsberäkning; och har styrelsen, med förmälan att hospitalets öfverläkare professor Gadelius jämlikt nådig föreskrift biträdt vid förslagets utarbetande, angående ritningarna och förslaget anført hufvudsakligen följande.

Kommissionens ofvannämnda förslag omfattade till en början uppförande af ett nytt ekonomi- och ångpannehus, innehållande lägenheter för ångpannor, kök och tvättafdelning. Under ärendets utredning har emellertid medicinalstyrelsen kommit till den uppfattningen, att den nu-

*Medicinal-
styrelsens
förslag.*

1) Ritningar
m. m.

varande lokalen för ångpannor torde efter en del ändringsarbeten kunna bibehållas, och den nya byggnaden skulle sålunda behöfva inrymma endast kök och tvättinrättning, det vill säga, *en ny ekonomibyggnad* skulle komma i ångpannehusets ställe, hvarigenom kostnaderna i viss mån kunde nedbringas. Styrelsen anser sig i detta sammanhang böra upp-repa, hvad af kommissionen framhållits, nämligen att det nuvarande i anstaltens midtannex inrymda köket vid hospitalets nu föreslagna ut-vidgning skulle blifva allt för otillräckligt och att de till köksafdel-ningen hörande lokalerna för förråd, rensning, diskning och dylikt redan länge visat sig i hög grad olämpliga, trånga och otidsenliga, hvadan behovet af en ny köksafdelning är synnerligen trängande.

Den hittillsvarande kökslokalen kan, säger styrelsen, efter kökets förflyttning till annan plats lämpligen anordnas till en gemensam sam-lingssal för anstaltens patienter. Betydelsen af en dylik sal är allmänt erkänd, och saknaden af en sådan vid Stockholms hospital har hittills varit kännbar, alldenstund ingen lämplig lokal där funnits för högtids-dagars gemensamma firande, för dans eller andra lämpliga förströelser.

Om möjligt ännu mera påfallande är enligt styrelsens mening behovet af en ny tvättinrättning, då den nu i bruk varande, vid Mälar-stranden belägna tvättanstalten i många år varit utdömd såsom ytterst bristfällig och för hospitalets behof alldeles otillräcklig.

Ritningarna till den nu föreslagna ekonomibyggnaden äro upp-gjorda i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den plan, som tillämpats för Östersunds hospital. Byggnaden är afsedd att förläggas bakom hospitalets hufvudbyggnad, parallell med denna och i omedelbar närhet till det midtelannex, som innesluter anstaltens elektricitetsverk och ångpannor. Köks- och tvättafdelningarna äro inrymda i hvar sin bygg-nad, upptagande två våningar jämte vindar, och äro dessa byggnader förenade till ett sammanhängande komplex medels ett envånings midtparti. Detta midtparti är afsedt att utgöra af- och inlämningshall, till hvilken en spårväg skall leda och från hvilken till anstaltens olika delar lifsförnödenheter från köket liksom kläder och persedlar från tvätt-afdelningen ut- och intransporteras. Förutom spårvägshall innehåller således midtpartiet å ena sidan kökets utlämningsrum och diskrum, å andra sidan tvättens in- och utlämningsrum.

Den ena af de båda sidobyggnaderna, som förenas medels detta midtparti, är, som nämndt, afsedd att inrymma anstaltens kök, den andra dess tvätt. Den förra, den nordöstra sidobyggnaden, skall alltså innehålla stora köket, stek-kök och diverse rum för skafferier och rensning af matvaror m. m.; i våningen en trappa upp inrymmas matsalar

för ekonomibetjäning, bostadsrum för kökspersonalen m. m. Den andra sidobyggnaden innehåller å nedre botten tvätt- och torklokaler och i våningen en trappa upp, stryk- och mangelrum samt bostadsrum för tvättbetjäningen m. m. Å vindarna blifver ytterligare utrymme för torkning, förråder samt bostäder åt ekonomibetjäning.

Kommissionens förslag innebar vidare, enligt hvad medicinalstyrelsen erinrar, att två paviljonger för sjuka af första betalningsklassen skulle uppföras. Vid utarbetande af program för dessa paviljonger har emellertid professor Gadelius framhållit fördelarna af att förlägga oroliga sjuka i två tillbyggnader till afdelningarna för lika kvalificerade sjuka af allmän klass, en för hvardera könet, under det att stillsamma sjuka af båda könen tillhörande första betalningsklassen kunna, med sådan anordning för de oroliga, förläggas i en gemensam paviljong. Af de å Stockholms hospital intagna männen äro nämligen fall af dementia paralytica särdeles vanliga. Dessa sjuka äro synnerligen svårskötta, oroliga och bullersamma, och det vore att befara, att deras omedelbara grannskap skulle störa andra lugna sjuka inom paviljongen. Samma betänkligheter gälla förslaget att förlägga de oroliga kvinnorna i samma paviljong som de lugna, äfven om hänsyn tages därtill, att de paralytiska kvinnorna äro sällsyntare. Medicinalstyrelsen, som delar denna professor Gadelius' uppfattning, har på denna grund låtit utföra ritningar dels till en *gemensam första klass sjukpaviljong* för båda könen dels ock till *två tillbyggnader* till nuvarande afdelningarna för oroliga sjuka af allmän klass, afsedda för lika beskaffade sjuka af första klass. Förutom de af professor Gadelius anförda skälen till en sådan anordning bör äfven framhållas, att vården af de oroliga sjuka af första klass i dessa föreslagna tillbyggnader blir bekvämare och billigare, genom att anstaltens samtliga oroliga sjuka komma att förläggas i hvarandras grannskap.

Den gemensamma paviljongen är beräknad att kunna mottaga 12 sjuka af hvardera könet eller tillsammans 24 sjuka. Lämpligaste platsen för denna byggnad anser styrelsen vara det parti af anstaltens sydvästra jordområde, som är beläget utmed den så kallade Rålambsvägen, hvilken som en lummig allé drager genom anstaltsområdet. Paviljongen, hvilken är afsedd att uppföras i två våningar, kommer att få en långsträckt form, och dess läge blir parallellt med nämnda allé, med fasaden mot det närbelägna Marieberg. Byggnaden delas vertikalt i två symmetriska hälfter, af hvilka den ena är afsedd för män, den andra för kvinnor. Sjukafdelningarna innehålla för de sjuka afsedda bostadsrum samt korridorer, tjänstgörande äfven som dagrum.

Genom en utvidgning å midten komma dessa korridorer att få karaktären af sällskapsrum, som, prydda med blommor och hemtrefligt möblerade, otvifvelaktigt komma att göra ett angenämt intryck. Dessutom innehålla sjukafdelningarna mottagningsrum, arbetsrum samt öfvervakningssalar för tillfälligt sängliggande sjuka, badrum m. m. Kommunikationen mellan de olika våningarna förmedlas genom en större trappa i byggnadens midt samt två mindre reservtrappor, förlagda till gafflarnas utbyggnader. I vindsvåningen äro rum anordnade för betjäningen, hvilken med hänsyn därtill, att paviljongen skall tagas i bruk för endast lugna sjuka, torde kunna utgöras af uteslutande sköterskor (ej skötare).

De båda tillbyggnaderna för oroliga sjuka tillhörande första klass äro afsedda att vara fullt symmetriska och att uppföras i en vånings höjd i, såsom förut framhållits, omedelbart samband med de förutvarande envåningssjukhusflyglarna för oroliga sinnessjuka af allmän klass och skola medels korridorer förbindas med dem. Hvarje sådan afdelning upptager en öfvervakningssal för 4 sjuka, en mindre sådan sal för 3 sjuka, ett badrum, ett snyggningsrum, tre enkelrum, belägna inom en mindre korridor, samt dessutom en större korridor med rumsliknande utvidgning, afsedd att tjänstgöra som dagrum. Till afdelningen höra vidare rum för betjäning, tekök m. m.

Att de nya paviljongerna för första klassens sjuka äro i hög grad af behovet påkallade har framhållits af den ofvannämnda kommissionen i dess utlåtande den 19 maj 1908. De hittillsvarande afdelningarna äro, påpekar medicinalstyrelsen, genomgångsafdelningar, och de sjuka hafva i rätt afsevärd grad störts af den trafik till andra afdelningar, hvilken därstädes ej kunnat undvikas. Dessutom hafva å dessa gamla afdelningar endast lugna sjuka kunnat mottagas, och särskilda afdelningar för oroliga sjuka tillhörande första klass hafva hittills ej funnits, hvadan man nödgats förlägga sådana sjuka i afdelningar afsedda för sjuka af allmän klass. Att, när detta måst ske, missnöje försports såväl från de sjuka som från deras anhöriga faller af sig själf. Genom de föreslagna tillbyggnaderna för oroliga sjuka tillhörande första klass blifver vården af dessa sjuka alltigenom skild från allmänna klassen och de för denna afsedda afdelningarna.

Two kolonivillor äro vidare af medicinalstyrelsen föreslagna som ett led i nu ifrågavarande hospitals utvidgning. Dessa äro afsedda för gifta skötare, hvilka hos sig hafva till vård sinnessjuka af lättskött art (familjevård). Villorna uppföras i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den af Eders Kungl. Maj:t genom nådigt bref den 24 juli 1903

godkända normalritningen; hvarje villa innehåller lägenheter för två familjer med hvardera 3 sjuka i inackordering, alltså sammanlagdt lägenheter för 4 familjer och 12 sjuka.

Som typ för det föreslagna *nya bostadshuset för öfverläkaren* anser styrelsen den, som godkänts för Östersunds hospital, vara lämplig och tillräcklig. Bästa platsen för sådan nybyggnad finner styrelsen vara en i närheten af hospitalets inkörspport till vänster vid uppfartsvägen belägen, vackert bevuxen kulle. Detta område skulle på grund af sitt grannskap till hufvudbyggnaden och sitt i öfrigt gynnsamma läge erbjuda flera fördelar än andra mera aflägsna platser i anstaltens park.

Kommissionens förslag innebär vidare anläggning af en *ny centralvärmeledning för hela anstalten*. Kommissionen framhåller i sitt utlåtande, huru besvärligt, opålitligt och otillräckligt det nuvarande uppvärmningssystemet är, och medicinalstyrelsen anser sig böra ytterligare bekräfta, hvad kommissionen i detta afseende anført. Sjuklokalerna kunna ej tillräckligt uppvärmas och värmeledningen är så bristfällig, att förbättringar i detta afseende äro i alla händelser nödvändiga för sjukvårdens rätta handhafvande. Som exempel på rådande olägenheter nämnes, att oupphörliga klagomål från de sjukas sida försports öfver det olidliga buller, som åstadkommes i värmeledningen och som beror på konstruktionsförhållanden, hvilka varit omöjliga att afhjälpa. Ensamt denna olägenhet, hvilken i många år varit en plåga för känsliga patienter, torde få anses som behjärtansvärdt skäl för ett utbyte af den bristfälliga värmeledningen mot ett nytt, mera lämpligt system.

Enligt det af ingenjören H. Theorell uppgjorda förslaget till nytt uppvärmningssystem skulle de nuvarande och tillkommande sjukhuslägenheterna uppvärmas medels pumpvarmvattensystem. Detta system har kommit till användning vid en hel del nyare anläggningar af liknande art som den ifrågavarande, och tillfredsställelsen med detsamma är allmän. All värme öfverföres från en centralplats till de olika byggnaderna genom cirkulerande varmt vatten, som i värmecentralen värmes medels ånga och medels pumpar, placerade invid ångpannorna, bringas i cirkulation. Genom reglering af pumpningens hastighet och ångtillloppet kan uppvärmningen af samtliga byggnader regleras från centralen. Från denna framföras nämligen i kulvertar hufvudrörledningar till högra och vänstra halfvan i hufvudbyggnaden, till högra och vänstra envåningsflyglarna med tillbyggnader samt till nya ekonomihuset och första klassens paviljong. Öfverläkarbostadshuset förses med ett af öfriga byggnader oberoende varmvattensystem.

Alla de nu föreslagna nybyggnaderna äro afsedda att belysas på samma sätt som de nuvarande, det vill säga *medels elektricitet från egen kraftstation*. I detta ärende har ingenjören Carl A. Rossander afgifvit utredning den 7 december 1910, därvid han anför, bland annat, att den nuvarande kraftstationen är absolut otillräcklig för den ifrågasatta utvidgningen af hospitalet, hvadan den måste utvidgas, genom att de två nu befintliga remdrifna maskinaggregaten utrangeras och ersättas med två nya direktkopplade maskinaggregat å cirka 40 kilowatt vardera med tillhörande instrumentering etc.

Angående nybyggnadernas förseende med nödiga *ledning*ar för vatten och *aflopp* har kaptenen vid väg- och vattenbyggnadskåren Carl J. Insulander lämnat utredning.

Af de nu i bruk varande *köks- och tvättapparaterna* äro de, som fortfarande äro i användbart skick, beräknade att öfverflyttas till nya ekonomihuset. Emellertid äro de nu använda apparaterna, isynnerhet de som tillhöra tvättaafdelningen, mycket förslitna, så att nya maskiner i mycket stor utsträckning måst beräknas för såväl tvätt som kök.

Nödiga ändringsarbeten i nuvarande ångpannehuset med tillhörande skorsten äro medtagna i kostnadsberäkningen för egentliga byggnadsarbetena. Hvad däremot beträffar af kommissionen föreslagna förändringar af förutvarande och först efter nybyggnaden disponibla lokaler inom administrations- och sjukvårdsafdelningarna i den nuvarande huvudbyggnaden, äro dessa, säger styrelsen, af relativt ringa omfattning och torde ej medföra några större kostnader. Styrelsen har på den grund ej nu uppgjort någon beräkning angående dessa, och det synes styrelsen, att de böra bestridas af förslagsanslaget till hospitals underhåll med tillämpning af föreskrifterna i § 11 punkt 13 af gällande nådiga stadga angående sinnessjuka, desto mer som omnämnda ändringsarbeten icke kunna utföras i samband med nu föreslagna nybyggnadsarbeten.

Genom de nu föreslagna ändrings- och utvidgningsarbetena kommer, framhåller styrelsen, det nuvarande platsantalet, hvilket numera uppgår till 255 (20 för första klass och 235 för allmän klass), att ökas på följande sätt. De nuvarande afdelningarna för första klassens sjuka apteras för sjuka af allmän klass, hvarigenom platsantalet för sistnämnda klass ökas med 20; därtill komma 12 platser i familjevården. De föreslagna nybyggnaderna för sjuka af första klass bereda plats för sanmanlagdt 40 sjuka, däraf 24 i gemensamma paviljonger och 8 i vardera tillbyggnaden för oroliga. Dessa senare paviljonger äro visserligen försedda med lägenheter för ett något högre antal sjuka (10),

men det är nödvändigt att räkna med ett antal reservplatser, så att en förskjutning af platserna för lugna och oroliga kan ske allt efter beläggningens art. Hospitalet kan alltså efter utvidgningen bereda plats för 307 i stället för 255 sinnessjuka, således 52 flera än för närvarande.

Kostnaderna för de föreslagna om- och tillbyggnadsarbetena hafva beräknats sålunda:

2) Kostnadsberäkningar.

I. Byggnadsarbeten enligt af hofintendenten A. Kumlien uppgjordt kostnadsförslag:

Ekonomibyggnad:

Grundläggningsarbeten	kr. 26,565: —	
Stenhuggeriarbeten	» 12,168: —	
Betongarbeten	» 26,773: 90	
Asfaltarbeten	» 522: 60	
Murningsarbeten	» 50,459: —	
Timmerarbeten	» 5,540: 20	
Snickeriarbeten	» 12,700: 50	
Järnarbeten	» 8,818: 40	
Plåtarbeten	» 7,815: —	
Målningsarbeten	» 10,301: 20	
Diverse	» 13,336: 20	kr. 175,000: —

Gemensam paviljong för första klass:

Grundläggningsarbeten	kr. 25,577: 40	
Stenhuggeriarbeten	» 11,625: —	
Betongarbeten	» 30,790: 30	
Asfaltarbeten	» 685: 95	
Murningsarbeten	» 49,533: 80	
Timmerarbeten	» 9,647: 40	
Snickeriarbeten	» 24,961: 50	
Järnarbeten	» 4,490: 40	
Plåtarbeten	» 9,397: —	
Målningsarbeten	» 12,405: 30	
Diverse	» 18,885: 95	
Tillbyggnad af 2 reservtrappor	» 8,000: —	kr. 206,000: —

Transport kr. 381,000: —

Transport kr. 381,000: —

Tillbyggnad af södra flygeln:

Grundläggningsarbeten	kr.	9,475: 20	
Stenhuggeriarbeten	»	3,038: —	
Betongarbeten	»	7,946: 60	
Asfaltarbeten	»	469: 30	
Murningsarbeten	»	11,116: 90	
Timmerarbeten	»	1,768: 60	
Snickeriarbeten	»	5,461: 50	
Järnarbeten	»	1,835: 60	
Plåtarbeten	»	2,586: 50	
Målningsarbeten	»	2,292: 50	
Diverse	»	4,009: 30	kr. 50,000: —

Tillbyggnad af norra flygeln

» 50,000: —

En kolonivilla:

Grundläggningsarbeten	kr.	1,102: —	
Stenhuggeriarbeten	»	1,432: —	
Murningsarbeten	»	1,828: 60	
Timmerarbeten	»	7,893: 20	
Snickeriarbeten	»	1,862: 25	
Järnarbeten	»	232: —	
Plåtarbeten	»	1,388: 50	
Eldstäder	»	1,400: —	
Målningsarbeten	»	1,693: 50	
Diverse	»	5,867: 95	kr. 24,700: —

Ytterligare en kolonivilla

» 24,700: —

Bostadshus för öfverläkaren:

Grundläggningsarbeten	kr.	4,389: —
Stenhuggeriarbeten	»	3,048: 60
Betongarbeten	»	1,628: —
Asfaltarbeten	»	798: 45
Murningsarbeten	»	11,380: 30
Timmerarbeten	»	7,286: 20
Snickeriarbeten	»	5,424: 30

Transport kr. 33,954: 85 kr. 530,400: —

	Transport	kr. 33,954: 85	kr. 530,400: —
Järnarbeten	»	909: 40	
Plåtarbeten	»	1,683: 50	
Eldstäder	»	550: —	
Målningsarbeten.....	»	3,454: 30	
Diverse	»	4,047: 95	» 44,600: —
<i>Om- och påbyggnad af gamla ångpannehuset</i>			
	»		6,500: —
<i>Ny ångskorsten</i>			
	»		5,000: —
<i>Kulvert från ångpannehuset till nya ekonomibyggnaden ...</i>			
	»		7,200: —
<i>Kulvert från södra tillbyggnaden till stora paviljongen för första klass</i>			
	»		5,000: —
<i>Håltagning, efterlagning o. d. vid värmeledningens indragande i de äldre byggnaderna</i>			
	»		9,000: —
<i>II. Ny värmeledning för samtliga byggnader enligt af ingenjören H. Theorell uppgjort kostnadsförslag.....</i>			
	»		117,500: —
<i>III. Utvidgning af elektriska kraftstationen jämte ledningar till nybyggnaderna enligt af ingenjören Carl A. Rossander uppgjort kostnadsförslag</i>			
	»		40,000: —
<i>IV. Vatten- och afloppsledningar i nybyggnaderna enligt af kaptenen Carl J. Insulander uppgjort kostnadsförslag</i>			
	»		25,500: —
<i>V. Köks- och tvättapparater</i>			
	»		45,000: —
	Summa	kr. 835,700: —	

Kostnadsberäkningen är, framhåller medicinalstyrelsen, uppgjord med användande af högre enhetspriser, än hvad fallet varit vid de under senare åren uppgjorda kostnadsberäkningarna för nya hospitalsanläggningar. Som känt torde vara, äro, säger styrelsen, ock arbetsprisen i Stockholm icke oväsentligt högre än annorstädes inom landet, hvartill ock kommer, att kommunikationerna till byggnadsplatsen icke äro de bästa. Visserligen har Stockholms hospital en brygga vid Mälarens strand, hvarigenom en del byggnadsmaterial såmedels kan fraktas till

hospitalet, men från Mälarens strand till platsen för de föreslagna nybyggnaderna måste transport ske medels hjuldon, och all den material, som fraktas å järnväg, måste transporterats den långa vägen från järnvägsstationen till hospitalet, förhållanden, som måste tagas i betraktande vid kostnadsberäkningen.

För att emellertid bereda statsverket någon ersättning för de relativt höga kostnaderna för nybyggnaderna för första klassens sjuka anser styrelsen, att dagafgiften för sjuka, som i framtiden komma att erhålla vård å de nya första klass afdelningarna, bör sättas högre än den nu för första klass vid Stockholms hospital gällande eller 2 kronor 25 öre. Om denna afgift bestämmes till samma belopp, som enligt nådigt bref den 3 december 1909 är fastställt för den nu färdigbyggda paviljongen för första klass sjuka vid Göteborgs hospital eller till 3 kronor 25 öre per sjuk, kommer statsverket att å dessa platser erhålla en ökad årsinkomst i patientafgifter af 14,600 kronor ($40 \times 365 \times 1$), hvilket belopp med en ränteberäkning af 4 % representerar afkastningen å ett kapital af 365,000 kronor eller mera än sammanlagda egentliga byggnadskostnaden för samtliga de 3 nybyggnaderna för första klass patienter.

Öfver det uppgjorda förslaget har, meddelar medicinalstyrelsen, direktionen öfver Stockholms hospital afgifvit infordradt yttrande af den 14 december 1910 och därvid framhållit, att ifrågavarande om- och tillbyggnad vore synnerligen behöflig. Direktionen har dock gjort några smärre anmärkningar mot ritningarna — saknad af garderober till sköterskerummen i paviljongen för första klass patienter äfvensom i de båda tillbyggnaderna, onödig tjocklek på väggarna mellan mottagningsrummen och teköken i första klass paviljongen, högre höjd på stryk- och mangelrummen en trappa upp i ekonomibyggnaden samt lägre höjd på öfriga i samma våning belägna rum — hvilka anmärkningar emellertid enligt styrelsens uppfattning äro af den art, att de högst obetydligt torde influera på kostnadsberäkningen, och synas, därest de prövas hafva fog för sig, lätteligen kunna tagas hänsyn till vid arbetets utförande.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt hemställer medicinalstyrelsen om aflåtande af nådig proposition till Riksdagen med begäran om anslag å extra stat till om- och tillbyggnad af Stockholms hospital å 835,700 kronor, däraf för år 1912 erfordras 200,000 kronor.

Utlåtande af
Öfverintendents-
sämmbetet.

Till följd af nådig remiss har öfverintendentsämmbetet den 10 januari 1911 afgifvit underdånigt utlåtande i ärendet och därvid anført, att ämbetet vid företagen granskning af ritningar och kostnadsförslag icke

för sin del funnit anledning till någon anmärkning. Ej heller har ämbetet något att invända mot de smärre erinringar mot de föreliggande ritningarna, som hospitalsdirektionen framställt och hvilkas iakttagande enligt ämbetets åsikt icke torde behöfva öka den angifna arbetskostnaden.

Såsom af den nu lämnade redogörelsen framgår, afse de föreslagna nybyggnads- och omändringsarbetena hufvudsakligen 1:o) uppförande af en ny ekonomibyggnad, 2:o) uppförande af en särskild sjukpaviljong äfvensom två tillbyggnader för patienter af första betalningsklassen, 3:o) uppförande af två s. k. kolonivillor, 4:o) uppförande af bostadshus för öfverläkaren, 5:o) anläggning af ny centralvärmeledning för hela anstalten samt 6:o) utvidgning af den elektriska kraftstationen.

*Departements
chefens
yttrande.*

Hvad först angår den föreslagna nya ekonomibyggnaden, inrymmande kök och tvättinrättning, är denna, såsom den verkställda utredningen gifver vid handen, betingad dels af anstaltens utvidgning dels ock af det bristfälliga och otidsenliga skick, hvori såväl en del af de nuvarande ekonomilokalerna som den vid Mälarstranden belägna tvättinrättningen befinna sig. Vid sådant förhållande och då genom ifrågasvarande byggnadsuppförande tillfälle beredes att till fromma för patienternas trefnad anskaffa en för anstalten gemensam samlingssal, en anordning som ur sjukvårdssynpunkt gifvetvis har sin stora betydelse, har jag icke något att erinra mot förslaget i denna del. Ej heller har jag funnit anledning framställa någon anmärkning mot de för byggnaden uppgjorda ritningarna. De önskemål beträffande rummens höjd i våningen en trappa upp, hvilka hospitalsdirektionen framställt, torde vid arbetets utförande vinna nödigt beaktande.

Den för byggnaden beräknade kostnaden, 175,000 kronor, kan ju synas hög. Till jämförelse ber jag få nämna, att ekonomibyggnaden vid den nästlidet år beslutade, för 560 patienter afsedda hospitalsanläggningen vid Östersund, för hvilken anläggning byggnadskostnaderna som bekant ställde sig afsevärdt höga, beräknats draga en kostnad af endast 161,000 kronor. Emellertid torde, såsom medicinalstyrelsen påpekat, orsakerna till såväl denna som öfriga i förslaget ingående höga kostnadssummor vara att söka dels i de i Stockholm rådande höga arbetsprisen dels ock i byggnadsplatsens ur kommunikationssynpunkt mindre gynnsamma läge. Enligt en på min anmodan gjord uträkning skulle den nu ifrågasvarande ekonomibyggnaden komma att innehålla en kubikmassa af 9,894 kubikmeter, hvadan kostnaden per kubikmeter uppgår till 17 kronor 70 öre, och detta torde för Stockholmsförhållanden icke kunna anses öfverdrifvet högt. Öfverintendenten Möller, som

på min begäran underkastat kostnadsberäkningarna förnyad granskning, har också förklarat, att någon nedsättning i dessa icke kan göras.

De föreslagna nybyggnaderna för tillgodoseendet af vården af patienter tillhörande första betalningsklassen betingas å ena sidan af hänsyn till de nuvarande första klass afdelningarnas ur flera synpunkter synnerligen olämpliga belägenhet och å andra sidan af önskvärdheten att kunna disponera dessa lokaler för andra sjukvårdsändamål. Ehuru det, såsom kommissionen framhållit, icke kan med hänsyn till anstaltens uppgift att hufvudsakligen vara en för den psykiatriska undervisningen afsedd klinik anses oundgängligen nödvändigt att därstädes hafva särskilda afdelningar för patienter af första betalningsklassen, anser jag mig dock, under åberopande af de utaf kommissionen och medicinalstyrelsen anförda skälen, böra tillstyrka den föreslagna anordningen. En indragning af de nuvarande första klass afdelningarna å hospitalet skulle för öfrigt innebära en icke oväsentlig minskning af tillgången å vårdplatser för ifrågavarande kategori patienter. Antalet dylika platser utgör för närvarande 166, däraf 20 å Stockholms hospital. Emellertid föreligger, enligt hvad jag inhämtat, alltjämt behof af ökad antal dylika vårdplatser. Visserligen har för tillgodoseendet af detta behof under de senare åren vid Göteborgs hospital tillkommit en för 50 patienter afsedd första klass paviljong, men tydligt är, att ändamålet med denna anordning skulle väsentligt förfelas, därest motsvarande afdelningar vid Stockholms hospital indragas. En omständighet, som härvid jämväl bör tagas i betraktande, är, att i planen för de under de senare åren beslutade stora hospitalsanläggningarna vid Säter, Västervik och Östersund icke ingå några särskilda anordningar för första klassens patienter. Ej heller torde så komma att blifva förhållandet med den tillämnade nya anstalten vid Strängnäs.

Den af medicinalstyrelsen föreslagna anordningen med en särskild paviljong, afsedd för 24—28 stillsamma patienter af båda könen, samt för oroliga patienter två tillbyggnader, rymmande vardera minst 8 patienter, till afdelningarna för dylika sjuka af allmän klass synes mig vara såväl ur sjukvårdssynpunkt som med hänsyn till däraf följande lägre kostnad för patienternas öfvervakning väl motiverad.

De uppgjorda ritningarna hafva icke gifvit anledning till någon anmärkning från min sida.

Kostnaden för ifrågavarande byggnader har i förslaget beräknats för den gemensamma paviljongen till 206,000 kronor och för vardera tillbyggnaden till 50,000 kronor eller sammanlagdt 306,000 kronor. I dessa belopp ingå ej kostnaderna för uppvärmning och ventilation, vatten-

och afloppsledningar samt elektrisk belysning. Då den gemensamma paviljongen är afsedd för högst 28 patienter, uppgår kostnaden således per vårdplats till 7,357 kronor, en siffra som ju kan synas hög. Vid den år 1907 beslutade, för 50 patienter afsedda första klass paviljongen vid Göteborgs hospital beräknades kostnaden för själfva byggnadsarbetena till 304,000 kronor, sålunda 6,080 kronor för plats. Emellertid förklarar öfverintendenten, att någon nedprutning icke kan göras utan att minska byggnadsmassan, något som ej torde kunna ske annat än genom minskning i patientrummens storlek. En sådan åtgärd synes dock ej böra ifrågasättas.

I afseende å kostnaden för tillbyggnaderna synes intet vara att anmärka.

Såsom förut nämnts, utgår afgiften för första klassens patienter vid Stockholms hospital med 2 kronor 25 öre om dagen. Afgiften för patienter tillhörande andra och tredje betalningsklasserna utgör respektive 1 krona och 60 öre. Ehuru förstnämnda patienter sålunda redan nu erlägga en afgift, som i någon mån kan anses motivera en högre kostnad för de för dem afsedda byggnaderna, finner jag densamma dock icke tillräcklig för att i förevarande fall kunna tillbörligen motsvara de utgifter statsverket får vidkännas för dessa patienter. Jag anser mig därför böra ansluta mig till medicinalstyrelsens förslag att höja dagafgiften för första klassens patienter å ifrågavarande hospital till enahanda belopp, som genom nådiga brefvet den 3 december 1909 blifvit bestämd för patienter af denna klass vid Göteborgs hospital, eller till 3 kronor 25 öre om dagen.

Hvad härefter angår förslaget om uppförande af två kolonivillor för gifta skötare, finner jag mig böra tillstyrka detsamma. Behovvet af att bereda den gifta sjukskötarpersonalen förmånen af familjebostad har redan blifvit af statsmakterna erkänt och behjärtadt. Anordningar af ifrågavarande slag hafva sålunda redan vidtagits vid Kristinehamus och Göteborgs hospital samt vid Piteå, Uppsala, Lunds och Vänersborgs hospital och asyler, hvarjämte innevarande års Riksdag bifallit en af Eders Kungl. Maj:t gjord framställning om uppförande af ytterligare tre bostadshus vid Uppsala hospital och asyl.

Med hänsyn till Stockholms hospitals relativt mindre omfång har det syntts lämpligt att här anordna familjevård i samband med uppförande af ifrågavarande familjebostäder. Medicinalstyrelsen har därför föreslagit, att de båda bostadshusen skulle uppföras, icke efter den något modifierade typ, som kommit till utförande vid vissa af de större anstalterna, utan i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den af

Kungl. Maj:t den 24 juli 1903 för dylika byggnader godkända normalritning. Enligt det uppgjorda förslaget skulle hvarje villa komma att draga en kostnad af 24,700 kronor eller 5,650 kronor mera än den vid normalritningens upprättande beräknade. För jämförelses skull tillåter jag mig omnämna, att kostnaden för de senast uppförda bostadshusen af denna typ, nämligen de vid 1908 års Riksdag vid Göteborgs hospital beslutade, beräknades till 26,200 kronor, därvid dock är att märka, att i denna summa ingick jämväl kostnad för byggnadens förseende med vatten- och afloppsledningar.

Hvad det i förslaget upptagna nya bostadshuset för öfverläkaren beträffar, framgår af den i ärendet verkställda utredningen, att det samma är af behofvet påkalladt dels med hänsyn till nödvändigheten af att inom sjukhuskomplexet erhålla utrymme för de nya lokaler, som betingas af anstaltens uppgift att vara hufvudsakligen en psykiatrisk klinik dels ock med hänsyn till önskvärdheten af att kunna bereda bostadslägenheter af lämplig beskaffenhet åt biträdande läkare och anstaltens uppsyningsman. De lokala förhållandena äro nämligen sådana, att nämnda kraf icke kunna tillgodoses, så framt icke en särskild öfverläkarbostad uppföres. Jag anser mig därför böra biträda förslaget jämväl i denna del.

Såsom medicinalstyrelsen framhåller, skulle ifrågavarande byggnad uppföras enligt samma typ, som faststälts för öfverläkarbostaden vid Östersunds hospital. Denna typ, öfverensstämmer ock i allt väsentligt med den, som följts vid dylika byggnader vid Säters och Västerviks hospital och jämväl godkänts för den vid årets riksdag beslutade öfverläkarbostaden vid Uppsala hospital och asyl. Vid sådant förhållande och då anledning icke föreligger att i förevarande fall frångå den för dylika byggnader sålunda redan fastslagna typen, finner jag mig böra förorda, att de uppgjorda ritningarna följas vid arbetets utförande.

Enligt de verkställda kostnadsberäkningarna skulle öfverläkarbostaden, hvilken är afsedd att uppföras i sten, draga en kostnad af 44,600 kronor. Denna summa representerar emellertid endast själfva byggnadskostnaden, enär däri icke inberäknats utgifter för anordnande af värmeledning, elektrisk belysning samt vatten- och afloppsledningar. Motsvarande kostnader för öfverläkarbostäderna vid Säters, Västerviks, Östersunds och Uppsala hospital hafva upptagits till respektive 36,800 kronor, 38,000 kronor, 40,600 kronor och 44,500 kronor. Då utgifterna för ledningar för värme, belysning och vatten i förevarande fall torde, med ledning af det för öfverläkarbostaden vid Uppsala hospital och asyl uppgjorda förslaget, hvilket nära ansluter sig till det nu före-

liggande, kunna beräknas till omkring 4,500 kronor, skulle kostnaden för huset, komplett färdigt med ledningar och dylikt, uppgå till 49,100 kronor. Såsom jag uti mitt till statsrådsprotokollet den 13 sistlidne januari afgifna yttrande rörande öfverläkarbostaden i Uppsala framhöll, måste man gifvetvis ställa sig tveksam inför ett så högt belopp, när det gäller bostad allenast för en familj; och ansåg jag mig böra för kostnadernas nedbringande tillstyrka byggnadens uppförande af trä i stället för af sten. Enligt den verkställda utredningen kunde nämligen därigenom göras en besparing af 9,200 kronor. Då emellertid Riksdagen icke funnit sig böra biträda detta förslag utan ansett, att byggnaden borde med hänsyn till eldfara och minskade underhållskostnader uppföras af sten, finner jag mig nu icke böra föreslå en sådan utväg för kostnadernas nedbringande.

Förslaget om anordnande af ny centralvärmeledning för hela anstalten, finner jag mig ock böra tillstyrka. Genom den i ärendet förebragta utredningen synes mig nämligen till fullo ådagalagdt, att det nuvarande värmesystemet är i åtskilliga hänseenden synnerligen bristfälligt och att förbättringar härutinnan måste vidtagas, oafsedt förslaget om hospitalets om- och tillbyggnad.

Hvad slutligen angår förslagen om utvidgning af hospitalets elektriska kraftstation samt anskaffande af nya köks- och tvättapparater äfvensom de ifrågasatta ändringsarbetena i ångpannehuset med skorsten, har jag icke något att erinra däremot, då dessa väsentligen betingas af de föreslagna om- och tillbyggnadsarbetena.

I likhet med medicinalstyrelsen anser jag, att de af kommissionen föreslagna förändringarna af förutvarande och först efter nybyggnaden disponibla lokaler inom administrations- och sjukvårdsafdelningarna i den nuvarande hufvudbyggnaden böra bestridas af förslagsanslaget till hospitals underhåll.

Af Riksdagen torde nu böra äskas ett anslag af i rundt tal 835,000 kronor, däraf 200,000 kronor för år 1912.

I sammanhang med nyss afhandlade ärende anhåller jag att jämväl få underställa Eders Kungl. Maj:ts pröfning frågan om förläggningen af den planerade nya anstalten för sinnessjuka från Stockholm och närgränsande län äfvensom för vissa obildbara sinnesslöa.

**Plats för ny
hospitals-
anläggning
för Stock-
holm och
angränsan-
de län.**

Den för ändamålet tillsatta kommissionen har, såsom nämndt, den 1 mars 1909 till medicinalstyrelsen afgifvit yttrande rörande förläggningsfrågan.

*Kommissio-
nens yttrande.*

Med hänsyn till den med all sannolikhet synnerligen stora kostnad, som inköp af enskild egendom i närheten af Stockholm skulle förorsaka statsverket, har kommissionen, i likhet med hvad som alltid skett i liknande fall, förskaffat sig kännedom om i närheten af Stockholm befintliga kronoegendomar. I skrifvelse den 22 mars 1907 har domänintendenten Oscar Tamm gifvit anvisning på följande inom Stockholms län i närheten af städer belägna kronoegendomar:

- 1) Mörby, Danderyds socken, omkring 5 kilometer från Stockholm,
- 2) Rinkeby, samma socken, omkring 8 kilometer från Stockholm,
- 3) Venngarn, omkring 5 kilometer från Sigtuna,
- 4) Ed, omkring 2 kilometer från Östhammar,
- 5) Antuna, omkring 2,5 kilometer från Rotebro.

De tre sistnämnda egendomarna har kommissionens ledamöter icke ansett sig böra närmare undersöka, då de dels ligga alltför nära den stora anstalten i Uppsala dels ock äro alltför ogynnsamt belägna i kommunikationshänseende samt dessutom, beträffande nr 4 och 5, arealen af inägorna är otillräcklig.

Mörby och Rinkeby hafva besökts af kommissionens ledamöter Schultheis och Stenbeck, som därvid inhämtat följande.

Mörby kan utan tvekan betecknas såsom för ändamålet alldeles oanvändbart. Området genomskäres af en järnväg med talrika tåg och en starkt trafikerad landsväg. Järnvägen tillhöriga verkstäder ligga ungefär midt på området, som för öfrigt är bebyggdt med åtskilliga här och hvar spridda villor. De närmaste omgifningarna utgöras af tätt bebyggda villasamhällen. Terrängen är mycket olämplig.

Rinkeby ansågs i flera afseenden ganska lämpligt. En oundgänglig förutsättning vore dock, att ett område, som å bifogad, af förste landtmätaren Thure Essén år 1903 upprättad karta hade påskriften »Rinkeby öfriga hemman» och märkts med tecknet x, kunde förvärfvas af staten. Af kommissionens yttrande bilagdt utlåtande från chefen för Stockholms stads vattenledningsverk kaptenen O. Nordenstrahl framgår dessutom, att det synes ovisst, om dricks- och hushållsvatten kan erhållas, att detta i alla händelser icke kan ske utan afsevärda kostnader samt att liknande svårigheter möta för beredande af aflopp för spillvattnet från en blifvande anstalt. Hufvudsakligen af nämnda skäl har kommissionen icke ansett sig böra vidare reflektera å denna egendom.

Vidare har kommissionen erhållit anvisning å kronoegendomen *Lindhof* i Botkyrka socken, hvilken egendom kommissionen funnit skäl att genom besök å platsen underkasta en mera noggrann undersökning. Beträffande denna egendom anför kommissionen följande.

Förra häradshöfdingbostället 1³/₄ mantal Lindhof nr 1—4 med underlydande är beläget nära Tumba järnvägsstation å östra stambanan. Afståndet från stationen till egendomens hufvudgård är 5—6 kilometer, men kan genom anläggning af en ny mera direkt väg förkortas till omkring hälften.

Egendomens areal är omkring 450 hektar (911 tunnland), hvaraf skogsmarken, som står under skogsstatens vård, utgör ungefär hälften. Återstoden 496 tunnland 20,7 kappland, hvaraf 287 tunnland 9,2 kappland tomter och åker, 79 tunnland 28,6 kappland äng- och odlingsmark, 118 tunnland 18,9 kappland afrösningsjord samt 10 tunnland 28 kappland impedimenter, är utarrenderad från den 14 mars 1902 till den 14 mars 1922 mot en årlig summa af 3,200 kronor till byggmästaren Johan Andersson, som äger optionsrätt vid arrendets förnyande.

Egendomen når med sin södra gräns till de små sjöarna Utterkalfven och Kvarnsjön samt den här framlöpande stambanan och sträcker sig härifrån omkring 4,5 kilometer mot norr till näset mellan Bornsjön och sjön Aspen. Bredden är i genomsnitt omkring 1 kilometer. Området begränsas i väster af Stockholms stad tillhöriga egendomar, i öster af sjön Aspen samt söder därom af enskilda egendomar, från hvilka dock intet störande inflytande synes vara att befara.

Terrängen är omväxlande med skogsklädda höjder hufvudsakligen i väster och söder samt öppen men något kuperad odlad mark hufvudsakligen å den nordöstra delen mellan sjön Aspen i öster och landsvägen mellan Stockholm och Södertälje i väster. Här i närheten af hufvudgården är äfven den lämpligaste platsen för en blifvande anstalts hufvudkomplex. Längre söderut finnas dock äfven härför användbara platser, hvilka i alla händelser särdeles väl lämpa sig för anläggning af kolonivillor och familjebostäder.

Af förutnämnda yttrande af kapten Nordenstrahl framgår, att grundvatten i tillräcklig mängd med all sannolikhet kan erhållas ur den genom områdets västra och södra delar framstrykande grusåsen samt att i annat fall möjlighet finnes att erhålla vatten från Stockholms stads närbelägna vattenledningsverk. Denna senare utväg skulle dock antagligen ganska afsevärdt öka anstaltens driftkostnader.

Den närmast påtänkta platsen för anstaltens hufvudkomplex har, såsom kapten Nordenstrahl framhållit, sitt naturliga aflopp till sjön Aspen, men, såsom i berörda utlåtande likaledes påpekas, är vattnet icke särdeles godt i denna sjö, som för öfrigt är tämligen liten och därtill synes hafva benägenhet att småningom uppgrundas. Kommissionen har därför tänkt sig äfven en annan utväg, nämligen att efter

spillvattnets rening på biologisk väg leda detsamma söderut i ett förefintligt större öppet dike samt därifrån i en likaledes förefintlig kanal österut till Tullingesjön.

Enligt en till kommissionen inkommen redogörelse öfver af domänintendenten Oscar Tamm den 31 oktober 1906 förrättad besiktning å egendomen finnas vid hufvudgården flera boningshus samt en mängd för ett större landtbruk erforderliga ekonomibyggnader, de allra flesta i fullgodt skick och den 12 mars 1908 brandförsäkrade för tillsammans 114,030 kronor. Boningshusen torde dock knappast kunna användas annat än för den underordnade personalen, i följd hvaraf nybyggnader för läkar- och sysslomansbostäder icke anses kunna undvikas.

Arrendatorn, förenämnde byggmästaren Johan Andersson, har erbjudit sig att på vissa villkor afstå från arrendet den 14 mars 1910 mot en summa af 40,000 kronor.

Hvad slutligen beträffar kostnaderna för transport till Lindhof af nödig byggnadsmaterial under anläggningen samt förbrukningsartiklar för anstaltens framtida drift, anser kommissionen dessa komma att ställa sig ganska höga.

Ifrågavarande förhållande har, fortsätter kommissionen, föranledt densamma att i trots af de många och obestridda fördelar Lindhof erbjuder för den ifrågasatta anstalten ytterligare eftersöka någon egendom, som kunde vara för ändamålet lika lämplig men därjämte erbjuder fördelen af bekvämare och billigare transportförhållanden.

Genom godsägaren Knut Almqvist har kommissionen under 1906 erhållit kännedom om, att förra hofstallängarna *Gorsingeholm* nr 1 och 2 invid Strängnäs skulle af staten å offentlig auktion utbjudas till försäljning och att denna egendom antoges kunna passa för en hospitalsanläggning. Med anledning häraf besöktes platsen den 25 oktober 1906 af kommissionens ledamot Stenbeck, som dock af åtskilliga skäl icke fann egendomen kunna ifrågakomma för en hospitalsanläggning. Den har sedermera blifvit försäld till enskild person och måste äfven af detta skäl nu lämnas ur räkningen.

Slutligen har kommissionens uppmärksamhet blifvit fästad å den likaledes invid Strängnäs belägna egendomen *Sundby*, och har denna af kommissionen underkastats en noggrannare undersökning genom besök å platsen. Beträffande ifrågavarande egendom anför kommissionen följande.

Det biskopen i Strängnäs på lön anslagna bostället *Sundby* nr 1 om två mantal i Strängnäs socken är beläget å Tosterön midt emot staden Strängnäs, från hvilken ön skiljes genom ett sund,

som å smalaste stället torde vara 350 meter bredt. Förbindelsen mellan staden och ön uppehålls, enligt hvad det uppgifves, året om af en landsvägsfärja å nämnda ställe. Från färjstället å Tosterön går en allmän landsväg norrut öfver Mälaröarna till Västmanland. Denna landsväg afskär i nordväst en liten del af Sundby ägor från de öfriga. Dessutom går ungefär midt genom området från nordost till sydväst en utfartsväg för de nordost om Sundby belägna hemmanen Åsby och Norrby. Denna väg kan emellertid till fördel för nämnda hemman, hvilka därigenom finge kortare väg till förenämnda färjställe och allmän landsväg, omläggas något mera åt nordväst, hvarigenom den sydöstra delen af Sundby, som synes lämpligast för den egentliga hospitalsanläggningen, blefve fri från genomfartsvägar. En liten öster om Sundby belägen hemmansdel Tynäs synes icke hafva indelad utfartsväg genom Sundby.

Utom af nämnda hemman begränsas Sundby i sydväst af Mälaren och i nordväst af ecklesiastika bostället Bresshammar.

Enligt kommissionens yttrande i afskrift bilagd landtmäteriförteckning af år 1811 innefattade Sundby då tillsammans 414 tunnland 13 kappland, hvaraf 75 tunnland 16 kappland åker, 76 tunnland 18^{1/2} kappland äng, 119 tunnland 1 kappland hagmark, 88 tunnland 4 kappland skogs- och utmark samt i öfrigt tomter, trädgård, torp och impediment. Enligt en nyare uppgift utgör arealen 205,7 hektar, hvaraf 88,6 hektar åker.

Längst i sydost utmed sjöstranden ligger en platå med en höjd öfver sjön af 3—5 meter; närmast innanför denna ligger en något sidländt äng. Längre mot nordväst utefter sjön är terrängen starkt bruten med skarpa ehuru icke särdeles höga branter, men blir närmare färjstället mot den punkt, där bostället och ekonomibyggnaderna ligga, åter lägre och jämnare. Det inre af området utgöres här af en jämn mot söder sluttande platå af omkring 20—30 meters höjd öfver sjön. Här ligger den största delen af den odlade jorden, här och hvar afbruten af skogsdungar och hagar samt i nordost begränsad af skog.

Öfverallt är utsikten öfver Strängnäs och de omgifvande Mälarstränderna särdeles idyllisk och efter omständigheterna vidsträckt. Vegetationen utgöres mot Mälaren hufvudsakligen af ek med rik underskog af hassel, hagtorn m. m. Såväl platsen som utsikten därifrån är med andra ord verkligt naturskön.

Ehuru med den uppgift, den ifrågasatta anstalten kommer att få, ett mera spridd byggnadssätt än det hittills brukliga torde blifva lämpligt, saknas dock icke utmärkta byggnadsplatser äfven för större bygg-

nadskomplexer, om sådana skulle ifrågakomma. En sådan plats finnes å förenämnda strandplatå i sydost, en annan ännu rymligare å den högre platån mera i nordväst och längre från stranden. Då sinnesslöafdelningen bör ligga afskild från sinnessjukafdelningarna, torde båda dessa platser kunna komma till användning. Dessutom finnas mellan skogsdungarna och möjligen i dem synnerligen vackra och i öfrigt lämpliga platser för kolonivillor och boställshus.

Åbyggnaderna syntes vara i ganska godt skick och tillräckliga för egendomens behof. Utom den af arrendatorn bebodda byggnaden, hvilken torde kunna användas för ekonomipersonal, eventuellt trädgårdsmästare, finnas å gården inga boningshus af värde för en blifvande anstalt för sinnessjuka.

En *jämförelse* mellan Lindhof och Sundby ger, säger kommissionen, vid handen, att båda erbjuda tillräckligt utrymme för den anstalt, hvarom här är fråga. Båda hafva en afskild och vacker belägenhet och å båda egendomarna finnas lämpliga byggnadsplatser med goda grundförhållanden. Vattentillgången och afloppsförhållandena å Sundby lämna intet öfrigt att önska. Å Lindhof torde frågan om vatten utan alltför stor svårighet kunna lösas, hvaremot anordningarna för aflopp torde blifva dyrbara och icke fullt tillfredsställande. I många väsentliga afseenden äro alltså båda dessa egendomar ungefär jämnställda.

En omständighet, som bestämdt talar till förmån för Sundby, är dock, att, enligt hvad af kommissionens ledamot Kumlien uppgjord utredning utvisar, såväl anläggnings- som driftkostnaderna komme att ställa sig väsentligen billigare vid Sundby, där såväl byggnadsmaterial som sedermera stenkol och andra förbrukningsartiklar kunna direkt aflastas vid själfva anstalten, under det att man vid Lindhof måste forsla alla för anstaltens uppförande och framtida drift behöfliga materialier på landsväg från någon lastageplats vid Mälaren — om sådan öfverhufvud kan blifva för ändamålet upplåten — eller ock från Tumba station.

Skillnaden mellan anläggningskostnaderna vid Sundby och Lindhof har beräknats uppgå till minst 155,000 kronor till den förra egendomens favör, hvartill sedermera för all framtid kommer en årlig besparing för transporter.

Att Sundby ligger afsevärdt längre från Stockholm, kan enligt kommissionens mening icke vara af någon betydelse, då här förutsättes, att för Stockholms behof anstalten vid Konradsberg skall bibehållas som upptagningsanstalt och då dessutom numera kommunikationerna med Stockholm året om äro lätta och bekväma samt, särdeles då sjöfarten är öppen, synnerligen lifliga.

Mot Lindhof kan i samma hänseende anmärkas, att det ligger väl nära staden. Med dennas numera synnerligen starka tendens att sträcka sina förgreningar långt ut åt landsbygden kan man väl hafva anledning befara uppkomsten af villasamhällen och industriella anläggningar i närheten.

En olägenhet vid Sundby är, att förbindelsen mellan anstalten och Strängnäs stad måste ske endera med förutnämnda färja eller öfver Mälarens is. Några verkliga olägenheter anser kommissionen dock häraf endast undantagsvis kunna uppkomma, och från en annan sida sedt bör naturligtvis detta anstaltens isolerade läge innebära högst väsentliga fördelar både för anstalten och för staden.

Slutligen föreligger som bekant ett förslag att anlägga en järnväg från Enköping till Strängnäs, hvilken på Tosterön skulle skära en liten del af Sundby område och därefter på en fast bro öfver Mälaren öfvergå till fastlandet. Om vid Sundby en anhalt anlades, hvilket väl icke torde möta några svårigheter, skulle åtminstone för patienternas del sjötrafiken kunna inskränkas till ett minimum.

Vid öfvervägande af resultatet af den sålunda åstadkomna utredningen har kommissionen kommit till den slutsatsen, att egendomen Sundby invid Strängnäs bättre än något af de andra ställena, som ingått i utredningen, lämpar sig såsom plats för en hospitalsanläggning.

Rörande möjligheten för egendomens förvärfvande för hospitalsväsendets räkning anför kommissionen följande.

Såsom förut nämnts, är bostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken på lön anslaget åt biskopen i Strängnäs stift. Det är taxerad till 60,000 kronor, och torde från vederbörande biskops eller konsistorii sida hinder icke komma att resas mot egendomens öfverlåtande till statsverket mot lämplig lösesumma. Genom nådigt bref den 28 maj 1897 medgafs, att egendomen finge enligt de i nådiga brefven den 12 november 1858 och den 11 juli 1862 stadgade grunder utarrenderas på 20 års tid från den 1 maj 1899. I enlighet härmed är Sundby på arrende till 1919 upplåtet åt landtbrukaren Karl C. Sternberg mot 2,000 kronor första året och 2,400 kronor under hvarterdera af de följande åren.

På af kommissionen gifven anledning uppgaf bemälda Sternberg den 22 maj 1908 de villkor, hvarpå han vore villig afträda arrendet tidigare än 1919. Öfver dessa villkor begärde kommissionen genom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län yttrande, som den 13 juli 1908 afgafs af domänintendenten E. Lindblad. Denne betecknade arrendatorns fordringar såsom alltför höga. Så hade arren-

datorn begärt 14,240 kronor såsom ersättning för dränering, planering och öfrig jordförbättring. Domänintendenten anser, att endast 500 kronor för hvarje återstående arrendear vore skäligt. För s. k. öfverloppshus hade arrendatorn begärt ersättning efter värdering. Sådan har utförts af domänintendenten, som uppskattat husens värde till 5,900 kronor.

Efter att i anledning af domänintendentens yttrande hafva ånyo hört arrendatorn bekom kommissionen från honom en den 28 oktober 1908 dagtecknad skrifvelse, hvori han i hufvudsak godkände de villkor, som af domänintendenten föreslagits, och begärde i allt en summa af 12,150 kronor samt förklarade sig villig att, efter ett års föregående uppsägning, hvilket af enligt arrendekontraktet återstående åren som helst frånträda arrendet.

Med hänsyn till de af Sundbys läge betingade billigare anläggningskostnaderna finner kommissionen det äfven från ekonomisk synpunkt lämpligt, om denna plats valdes. Äfven om lösesumman skulle blifva något högre än taxeringsvärdet, skulle nämligen anläggningen i dess helhet blifva för staten afsevärdt billigare där än vid Lindhof eller på annan plats, där transporten för byggnadsmaterialierna ej kunde ske sjöledes och under så fördelaktiga betingelser i öfrigt, som platsen invid Strängnäs erbjuder.

Kommissionen förordar således, att ett hospital med till en början 650 platser, 400 för sinnessjuka och 250 för obildbara sinnesslöa, anläggas å biskopsbostället Sundby invid Strängnäs och att förden skull åtgärder till en början vidtagas för egendomens förvärfvande för ändamålet.

Medicinalstyrelsens utlåtande.

Uti sin förutnämnda underdåniga skrifvelse den 23 april 1909 har medicinalstyrelsen för sin del förordat den af kommissionen föreslagna platsen för anstalten samt, under förutsättning att detta förslag vinner Eders Kungl. Maj:ts bifall, anhållit, dels att åtgärder måtte vidtagas för biskopsbostället Sundbys förvärfvande för ändamålet dels ock att styrelsen måtte erhålla i uppdrag att med biträde, där så erfordras, uppgöra och till Eders Kungl. Maj:t afgifva fullständigt, af ritningar och kostnadsberäkningar åtföljdt förslag till en å nämnda plats förlagd anstalt af förut angifna omfattning för vård af sinnessjuka och sinnesslöa.

Sedan Eders Kungl. Maj:t anbefallt kammarkollegium att, efter vederbörandes hörande, afgifva utlåtande i ärendet, har kammarkollegium

med underdånig skrifvelse den 8 juli 1909 öfverlämnat yttranden af boställshafvaren, biskopen U. L. Ullman, domkapitlet i Strängnäs och Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län.

Uti sitt förevarande yttrande har biskop Ullman, under erinran att han, enligt den för honom utfärdade fullmakten, äger att under sin tjänstetid såsom biskop uppbära inkomsten af Sundby boställe, förklarar sig icke hafva något att invända mot, att detsamma blefve statsegendom på de villkor och mot den ersättning, som i lagstadgad ordning kunna blifva vederbörligen bestämda. Biskop Ullman har härvid endast hemställt, att de — mestadels alldeles obemedlade — personer, som på grund af enskild tillåtelse af honom och hans företrädare under årens lopp uppfört åt sig boningslägenheter m. m. på Sundby mark dock utan någon som helst afgift för byggnadstomterna till biskopen, måtte, därest sådant kunde ske, tillåtas att jämväl under de nya förhållandena få bo kvar under sin lifstid eller tills de frivilligt flyttade bort från den plats, där de nu bodde.

*Biskop U. L.
Ullmans yttrande.*

Domkapitlet i Strängnäs har uti sitt yttrande förklarar sig icke hafva något att erinra mot boställets försäljning för ifrågavarande ändamål mot den ersättning, som kunde blifva i vederbörlig ordning bestämd.

*Domkapitlets
i Strängnäs
yttrande.*

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län, som förklarar sig till fullo dela medicinalstyrelsens uppfattning om lämpligheten af den föreslagna platsen, har hemställt, att Eders Kungl. Maj:t måtte förordna, att bostället skall för det afsedda ändamålet af boställshafvaren afstås, att de ersättningsbelopp, som i anledning däraf tillkomma vederbörande rättsägare, skola bestämmas i den ordning, som stadgas i förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866, samt att det belopp, som bestämmes som lösen för bostället, skall erläggas till domkapitlet i Strängnäs med åläggande för domkapitlet att, efter vederbörandes hörande, underställa Eders Kungl. Maj:ts pröfning och afgörande frågan om dispositionen af lösenbeloppet och dess afkastning.

*Läns-
styrelsens
yttrande.*

Uti sitt underdåniga utlåtande har kammarkollegium meddelat, att ifrågavarande boställe, som i senast fastställda jordebok för Strängnäs socken och Åkers härad upptages bland kronoegendomar under allmän disposition såsom Sundby nr 1 om 2 mantal, i äldre jordeböcker och

*Kammar-
kollegii
utlåtande.*

andra kronans handlingar redovisas såsom »biskopssäte till Strängnäs sedan urminnes tider»; att enligt nådiga brevet den 2 november 1877 angående lönereglering för biskopen i Strängnäs stift biskopen ägde innehafva såsom boställe ej mindre hus med trädgård och park i Strängnäs stad än äfven dels nu ifrågavarande två mantal Sundby nr 1 dels ock två vretar vid Långberget samt ängen Biskopskroken, hvilken sistnämnda lägenhet skulle i författningsenlig ordning utarrenderas; att genom nådigt bref den 28 maj 1897 medgifvits, att omförmälda boställe Sundby nr 1 finge utarrenderas på tjugu års tid från den 1 maj 1899 enligt de i nådiga breffen den 12 november 1858 och den 11 juli 1862 angående utarrendering af prästerskapet anslagen jord stadgade grunder; att enligt nådigt bref den 27 juli 1900 medgifvits expropriation från biskopsbostället af visst område för färjinrättningen vid Strängnäs, hvilken afsöndring införts i jordafsöndringsförteckteckningen under benämning Färjstaden nr 1; samt att enligt nådigt bref den 7 september 1906 från bostället för en tid af femtio år från och med den 1 maj 1906 för visst ändamål upplåtits två jordområden om tillhopa 6,6 ar.

Beträffande själfva saken har kammarkollegium förklarat sig biträda, hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i ärendet hemställt.

*Departements
chefens
yttrande.*

Såsom af utredningen framgår, har valet af plats för den nya hospitalsanläggningen stått mellan det å Tosterön midt emot staden Strängnäs belägna biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och förra häradshöfdingbostället $1\frac{3}{4}$ mantal Lindhof nr 1—4 i Botkyrka socken. Båda dessa platser lämpa sig nämligen synnerligen väl för en anläggning af ifrågavarande slag. Med hänsyn till de af Lindhofs läge betingade väsentligt högre anläggningskostnaderna, af hofintendenten Kumlien beräknade till minst 155,000 kronor, har emellertid kommissionen ansett sig böra gifva ett bestämdt företräde åt Sundby, och medicinalstyrelsen har för sin del biträdt kommissionens förslag. Vid sådant förhållande och då, såsom kommissionen jämväl framhållit, på grund af Lindhofs mindre tillfredsställande transportförhållanden driftkostnaderna för en där förlagd anstalt skulle blifva högre än för en anstalt vid Sundby, finner jag mig, efter att i ärendet hafva samrådt med statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, böra tillstyrka, att det nya hospitalet förläggas till den af kommissionen föreslagna platsen.

Då Sundby boställe för närvarande är anslaget på lön åt biskopen i Strängnäs stift och utarrenderadt till den 1 maj 1919, måste bostället

för hospitalsväsendets räkning af statsverket inlösas och ersättning gifvas åt arrendatorn för arrendets afträdande före arrendetidens slut. I enlighet med hvad Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande och kammarkollegium hemställt, torde såväl lösesummans storlek som det till arrendatorn utgående ersättningsbeloppet böra bestämmas i den ordning, som stadgas i förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866. Då bostället är taxeringsvärderadt till 60,000 kronor och arrendatorn förklarar sig åtnöjas med ett belopp af 12,150 kronor, torde kostnaden för boställets förvärfvande för ifrågavarande ändamål komma att uppgå till omkring 75,000 kronor.

Då egendomen icke kan komma att tagas i anspråk förr än tidigast år 1913, anser jag mig visserligen icke nu böra hemställa om utverkande af anslag för dess förvärfvande, men då det är af vikt att få frågan om den nya anstaltens förläggning snarast afgjord, synes Riksdagens medgifvande böra inhämtas för anstaltens uppförande å ifrågavarande boställe. Därest för ändamålet någon utgift skulle blifva nödvändig, innan frågan om anslag för själfva anläggningen kan underställas Riksdagens pröfning, lära erforderliga medel kunna utanordnas under förskottstitel.

På grund af hvad jag sålunda anfört samt under åberopande af den i ärendet förebragta utredningen får jag alltså hemställa, att Eders Kungl. Maj:t måtte föreslå Riksdagen

dels att för om- och tillbyggnad af Stockholms hospital bevilja ett anslag af 835,000 kronor samt däraf på extra stat för år 1912 anvisa 200,000 kronor

dels ock för sin del besluta, att en statens anstalt för sinnessjuka och obildbara sinnesslöa skall uppföras å biskopsbostället Sundby nr 1 om 2 mantal i Strängnäs socken och Åkers härad af Södermanlands län.

Hvad departementschefen sålunda hemställt behagade Hans Maj:t Konungen, på tillstyrkan af statsrådets öfriga ledamöter, bifalla samt förordnade, att proposition i ärendet af den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skulle aflåtas till Riksdagen.

Ur protokollet:

Carl Stålhammar.

Departements-
chefens hem-
ställan.